

М.І. Чумарна

ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ

Збірник художніх творів

4 клас

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

УДК 821.161.2(075.2)
ББК 84(4УКР)я71
Ч 90

Чумарна М.І.

Ч 90 Позакласне читання. Збірник художніх творів : 4 кл. / М.І. Чумарна. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2022. — 112 с.

ISBN 978-966-10-6976-2

У збірник увійшли художні твори українських і зарубіжних письменників, кращі зразки дитячого фольклору, поезії, легенди та міфи. Запропоновані твори допоможуть вчителю підібрати матеріал до уроків позакласного читання.

Для учнів та вчителів початкових класів.

УДК 821.161.2(075.2)
ББК 84(4УКР)я71

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

Навчальне видання
ЧУМАРНА Марія Іванівна
ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ
Збірних художніх творів
4 клас

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Оксана Базан*
Обкладинка *Аліни Воронкової*
Комп'ютерна верстка *Галини Телев'як*
Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 01.12.2020. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 6,51. Умовн. фарбо-відб. 6,51.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідчення про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-6976-2

© Навчальна книга — Богдан, 2022

СВІТ НАРОДИВСЯ ДЛЯ МЕНЕ

УКРАЇНСЬКА «КНИГА ВЕЛЕСА» ПРО ТВОРЕННЯ СВІТУ

У давній українській книзі, написаній на дерев'яних дощечках, яку назвали «Книгою Велеса», розповідається, що невидимий простір, з якого з'явилося життя, у наших далеких предків називався Навою. Нава — вічна і безмежна, а посеред неї Дажбог (Бог-Творець) таємно уклав Праву — закон, за яким створений світ. А Правда у нашому земному світі — відображення цього закону в житті людей.

Ява — це наш земний світ, у якому все змінюється, все відмирає і народжується знову. У Яві є пори року, в ній є час, який відлічує життя людей, рослин і тварин. Завершивши земне життя, всі істоти й людські душі знову повертаються в Наву.

У книзі сказано: Дажбог створив яйце, що є зорею-сонцем, яке світить нам у темряві, і в тій темряві повісив нашу землю. А зорі, які ясно сіяють на небі, є душами наших пращурів, що живуть в Ірію.

Є СВІТ ВЕЛИКИЙ, Є ЩЕ Й СИНЄ МОРЕ

Українська колядка

Є світ великий, є ще й синє море,
на тих синіх морях росте чемерушка,
на тій чемерушці три голуби сидять,
три голуби сидять та радочку радять.
Один голуб каже:
— Я ся пуцу в море.
Другий голуб каже:
— Винесу пісочку.
Третій голуб каже:
— Я його розсію,
я його розсію на чотири частки:

першая часточка — світаннячко ранне,
другая часточка — сонце праведненьке,
третья часточка — ясен місяченько,
четверта часточка — дрібен дощик сіє.

Світаннячко каже:

— Нема понад мене,
як я засвітаю — весь мир утішаю.

А сонечко каже:

— Нема понад мене:
ой-бо як я зйду в неділю раненько,
обігрую же я та гори й долини,
гори та й долини, та й всі полонини,
усі лляні дзвони, та в церквах престоли.

Місяченько каже:

— Нема понад мене:
ой-бо як я зйду темненької ночі,
обсвічу же я військо у залозі,
військо у залозі, гості у дорозі,
та всю звірку в лісі, та всю птицю в стрісі.

Дрібен дощик каже:

— Нема понад мене:
ай бо як я спаду та три рази в маю,
мною радується жито і пшениця,
жито та й пшениця, всякая пашниця.

УКРАЇНСЬКА ЗАГАДКА ПРО ЧАС

Дуб-дуб довговік,
на ньому дванадцять гіллів,
на кожній гілці по чотири гнізда,
а у кожному гнізді по сім яєць,
і кожному ім'я є.

ПОХОДЖЕННЯ НЕБА І ЗЕМЛІ

Давньокитайський міф

Колись давно, як ще не було ні неба, ні землі, було собі велетенське яйце, що плавало посеред Нічого. У тому яйці багато тисяч літ спав велетень Паньгу. Він важко дихав і помалу ріс.

Минуло аж вісімнадцять тисяч років, поки велетень Паньгу нарешті прокинувся. Він так виріс, що йому стало тісно в яйці. Розглянувшись довкола, Паньгу не побачив нічого: довкола були тільки морок і тиша.

Довго сумував і роздумував Паньгу, але врешті намацав біля себе сокиру, яку хтось поклав поряд із велетнем. Хтось, хто знав, для чого те яйце і народжений велет, що має бути далі та як діяти велету.

Схопив Паньгу сокиру, ударив по шкаралущі яйця — і воно вмить розкололося. Усе легке, що було всередині, тут же піднялося вгору, а все важке опустилося вниз.

Так утворилися небо і земля. А Паньгу став поміж ними і своєю головою підпер небо.

Щодня Паньгу трішки підростав — і небо піднімалося вище на три кілометри.

Минуло ще вісімнадцять тисяч літ — небо піднялося високо, земля збільшилася і потовщала, а тіло Паньгу виросло до небачених розмірів. Так стояв велетень між небом і землею, не даючи їм знову злитися і перетворитися в хаос, як це було у яйці.

Пройшло дуже багато часу — і врешті земля стала такою великою і твердою, а небо таким високим і далеким, що вони уже не могли злитися і стати нічим.

А Паньгу тримав небо так довго, що й не помітив, як його тіло налилося втомою. Як усе живе, що має свій початок і кінець, тіло Паньгу врешті упало на землю і померло.

Зітхання, що вирвалося востаннє з уст Паньгу, перетворилося у вітер і хмари, голос його став громом, ліве око засяяло сонцем на небі, а праве стало місяцем. Руки та ноги, розкинувшись на землі, утворили чотири сторони світу, а також породили п'ять

найбільших гір. Кров Паньгу розтеклася по землі ріками, його жили стали дорогами, а плоть велета стала живильним ґрунтом для рослин і дерев, що виростили з його волосся. Те, що залишилося від осяйної шкіри Паньку, стало зоряним небом, а зуби та кості його пішли у землю і перетворилися в дорогоцінні метали, перли та самоцвіти. А піт з його тіла перетворився на дощ і росу.

Так віддав себе Паньгу землі і небу, аби стали вони джерелом життя і краси, аби світ ніколи не повертався в хаос, а ріс і видозмінювався.

Що тобі сподобалося у давньокитайському міфі?

Чи можеш ти придумати власну казку про велета, що підпирає небо своїми плечима?

До речі, в давнину на наших землях, у Греції та в інших давніх краях велетів, які підпирають небо, ще називали атлантами. Коли пройдеши вулицями старовинного міста Львова, то побачиши їхні скульптурні зображення: львівські атланти тримають на своїх плечах балкони та дахи будинків.

ВЕЛИКИЙ ПТАХ, ЩО НАРОДИВ СВІТ

З єгипетської міфології

Єгиптяни багатьох своїх богів — творців світу — уявляли схожими на птахів. На великому престолі всіх богів сидів бог-батько — Птах-Нун, що створив зі своїх думок бога Атума, а поряд із ним — Птах-Наунет: мати, що народила Атума. Атум сотворив дев'ять богів, які дали імена всім речам. Ці дев'ять богів створили зір очей, слух вух, дихання носа, щоб вони передавали все серцю, бо від нього виходить всіляке знання, а мова відгукується на те, що задумане серцем.

Великий і могутній бог Птах передав власну силу всім богам через своє серце і мову. І увійшов бог Птах через серце і мову у тіла всіх богів та людей, всіх тварин і всього сотвореного, бо все задумане ним виконується за бажанням його.

Саме так народилось дев'ять богів, і кожне божественне слово виникло із того, що задумало серце і сказала мова.

І було сказано про Птаха: «Той, хто створив усе суще і всіх богів».

І співали йому гімни: «Ти прогнав морок і небуття промінням своїх очей, що пливуть, наче човни, по небу. Очі твої рухаються вдень і вночі, твоє праве око — сонце, твоє ліве око — місяць».

Чи звернув ти увагу, що все найважливіше у світі було створене завдяки мові?

Що схожого ти помітив з давньокитайським міфом?

ЯК З'ЯВИЛАСЯ ЗЕМЛЯ

Із розповідей індіанців-гуронів

Спочатку не було нічого, окрім води. Тільки широке-широке море простягалось на всі чотири сторони світу. Його єдиними мешканцями були тварини, що жили на воді, під водою чи літали у повітрі.

Одного дня із неба упала прекрасна жінка. Дві полярні птиці гагари пролітали неподалік, побачили вони жінку і підхопили її. Але ноша була занадто важка для двох маленьких гагар. Злякалися птиці, що не втримають вони дорогоцінну ношу, упустили в море — і вона потоне.

Голосно закликали гагари на допомогу. На пташиний клич обізвалося все живе. Стали радитися, як врятувати небожительку.

Велика Морська Черепаха сказала:

— Опустіть її на мою спину. Нікуди вона з моєї спиною не впаде.

Гагари так і зробили.

Потім рада звірів стала радитись, як бути далі. Мудра Морська Черепаха сказала, що жінці для життя необхідна земля.

Усі звірі по черзі стали пірнати на морське дно, але ніхто до нього так і не досягнув. Останньою пірнула Жаба.

Пройшло дуже багато часу, поки Жаба з'явилася на поверхні вод і принесла жменьку землі. Цю землю вона віддала жінці. А жінка розсипала її по спині Черепахи та розрівняла землю.

Так виникла суша.

Із часом на цій суші зазеленіла трава, виростили дерева, потекли ріки.

Жінка народила дітей. І діти почали жити на розквітлій землі.
А земля і досі тримається на спині Великої Черепахи.

Як ти назвеш цю оповідку: міфом, казкою, легендою чи переказом?

Що в ній, на твою думку, є правдивим, а що — вигаданим?

СТАРОДАВНЯ АСТРОНОМІЯ

Людині завжди було цікаво, як влаштований світ, у якому вона живе. Піднімаючи голову, вона бачила таємничий зоряний намет і, звичайно ж, намагалася уявити собі, що таке зірки, Місяць, Сонце...

Звідки взялися небесні світила і наша Земля?

Відповіді на ці питання довелося шукати тисячі років.

А починалося дослідження космосу так. Наші далекі предки стали помічати, що прихід тепла або холоду, дозрівання плодів і в'янення природи, розливи річок і посуха пов'язані з положенням на небі Сонця та деяких яскравих зірок.

Першими наукові відкриття в астрономії зробили жерці Вавилону. Вони навчилися передбачати появу деяких небесних об'єктів. Стародавні єгиптяни вмели віщувати затемнення. А вчені Стародавнього Китаю першими виявили плями на Сонці та склали перший зоряний каталог. До нього увійшло 800 найяскравіших зірок.

Знання про положення на небі Сонця, планет і яскравих зірок із глибокої давнини використовувалися людьми для передбачування погоди. Це було важливо для землеробства. Перші наукові відкриття в галузі астрономії були зроблені понад 4 500 років тому!

Із книги «Найцікавіше про космос»

Я НАРОДИВСЯ ДЛЯ СВІТУ

МАМИНЕ СЛОВО

Я в світ прийшов із маминого слова,
пробився, наче із яйця, пташа.
Та наді мною шкаралуца нова —
і в ній тепер живе моя душа.

То — космосу яйце. Я бачу в ньому
вогненні тріщини, коли заграє грім,
та не дійду ніколи до пролому,
що міг би стати виходом моїм.

Вертаюся до рідного порога,
будую над собою укриття...
Від матері до матері дорога —
це просто називається — життя!

Дмитро Павличко

МАМІ СТВОРИЛА ЛЮДИНУ

Із шумерської міфології

Зібралися всі боги неба і землі та вирішили, що настав час з'явитися комусь, хто буде порядкувати у народженому світі. Покликали богиню, Повивальницю Божу, наймудрішу Мамі.

— О прамати, творителько люду! Сотвори людину, хай наш тягар вона носить!

Мамі своєю слиною замісила глину, в яку боги додали своєї крові, а наймудріший із богів вклав свій розум.

— Я звільнила вас усіх від праці, ваші кошики віддала людині, — сказала вона богам.

— Перше Матір'ю тебе ми звали, тепер ім'я твоє — Володарка Божя! — радісно сказали боги.

Тоді рушили боги до оселі долі, де зібралися всі богині народжень. Богиня Мамі почала мовити заклинання, а тоді взяла

по сім шматків глини — і створила сім чоловіків та сім жінок.
І кожному дала його долю.

Так почався рід людський.

СВІТ — ЦЕ СПРАВЖНІСІНЬКЕ ДИВО

Золото сонця — у клена,
посмішка неба — у квітів.
Світ народився для мене,
я народився для світу!

Все мені радість дарує,
все мене гріє й навчає.
Серце щасливо мандрує
зоряним небом безкраїм.

Може, колись я зумію
зірку незнану відкрити,
може, здійсня свою мрію —
зможу на Місяць злетіти?

Світ — це справжнісіньке диво,
і не лише для героїв.
Може, насправді важливо
вирости справжнім собою.

Просто любити ці клени,
вміти усьому радіти,
світ пробудився для мене,
я пробудився для світу!

Марія Чумарна

ЛЕГЕНДИ І ПЕРЕКАЗИ

Колись давно, як на землі людей ще було мало, на Аравійському півострові жили кочові племена арабів — бедуїни, тобто степовики. У цих вмілих вершників кожна маленька дитина від

народження кочувала разом із батьками. За час довгих переходів малеча слухала легенди та перекази бедуїнів. Чи не найпопулярнішою була легенда про походження Землі. Цю легенду розповідали тоді й у Єгипті, і в далекому Китаї — у всіх краях, де люди задумувалися про вічну змінність життя у Всесвіті.

ПРО ФЕНІКСА

Бедуїнська легенда

— У той час, — розповідали старі бедуїни, — коли ще не було на світі білому нічого, літав у царстві тьми великий птах Фенікс. Птах був надзвичайно великий — у кілька разів більший від нашої Землі. Жовтогарячий Фенікс давно вилетів із гігантського гнізда — Всесвіту — і шукав хорошого місця для розведення потомства. Упродовж кількох мільйонів років сонячний птах Фенікс літав Всесвітом і не знаходив доброго місця.

У просторі Всесвіту все ще було вільне — і можна було зупинитись, де завгодно. Але птах шукав для свого потомства зручної, не надто світлої і не надто темної домівки. А ще Феніксу хотілось, аби його нащадки не потерпали від космічних вітрів, хижаків та недоброго ока.

Нарешті таке місце знайшлося. Фенікс зупинився і повис у просторі. Так величезний птах сидів доти, поки висидів гігантське яйце. Щасливим повернувся він у своє старе, добре насиджене гніздо і звідти кожної днини стежив за дітям. А яйце вже позбулося первісної шкаралупи. Гарячий жовток постійно кипів. Від нього нагрівалась поверхня величезного яйця і теж безперестанку булькотіла.

Минали роки, століття і тисячоліття. Поступово верхній шар яйця затверднув — і утворилася тверда поверхня нашої Землі. А там, де було більше води, — постали моря й океани.

Легенду цю бедуїни зберегли донині. Фенікс — Сонце — і далі пильно стежить за своїм яйцем — Землею. А жовток у середині яйця-Землі й зараз гарячий, і сьогодні він вирує та кипить.

Я СВІТУ У ПРИГОДІ СТАНУ

КРАСНОСВІТ

Українська народна казка

Були собі чоловік та жінка, і не було в них дітей. От якось той чоловік знайшов під кущем яйце. Приніс його додому, а жінка й каже:

— Може, то щастя наше. Поклади його на піч, аби було йому тепленько.

А вночі те яєчко розкрилося — і вийшов з нього маленький хлопчик. Та такий гарний, що й очей не відвести! Побачив те чоловік — і дивується, а той хлопчик і каже:

— Не бійся мене, а будь мені за батька. Я називаюся Красносвітом. Іди завтра до царя і сватай за мене його дочку.

От пішов чоловік до царя та й каже: так і так. Є у мене син, Красносвіт називається, в яєчку ховається, то й послав мене вашу дочку за нього сватати.

А цар і каже:

— От нехай моя дочка його полюбить — тоді, може, й віддам. Покликали панну, а вона й говорить:

— Принесіть, я повинна його побачити.

Приніс чоловік яєчко, дав панні і наказує, аби тримала в теплі, а вночі і побачить парубка.

Як побачила панна Красносвіта — так одразу й вирішила вийти за нього заміж.

Як пішли до шлюбу, то яєчко поклали біля царівни. Так вони поженились, і вночі з яєчка виходив парубок, а вдень закривався у свою схованку. Нічого не сказав він своїй дружині, скільки часу ще йому в тому яєчку перебувати.

Але прийшла якось до царівни баба і питає:

— Ну, як ти із цим яєчком живеш?

— Дуже добре, — каже царівна, — але якби він у те яєчко не зачинявся!

— А ти візьми і розбий те яєчко, як він до тебе вийде!

Послухала царівна бабу і розбила яєчко. Як побачив це Красносвіт, то схопився і каже:

— Я вже недовго мав сидіти, а тепер усе пропало!

Тут де взялися на царівні залізні обручі та черевики, та й палиця залізна до рук прикувалася.

— Як ці черевики зносиш, а палицю зітреш — тоді мене знайдеш і мого сина народиш.

Сказав так Красносвіт — і пропав.

Пішла вона його шукати. Прийшла до Морозової жінки, а та й сварить її: «Чого ти сюди прийшла з того світу?» От розповіла вона, що шукає свого чоловіка, то Морозиха дала їй золоте яблучко і каже:

— Іди лягай під ліжку, аби тебе мій чоловік не побачив.

Прийшов чоловік увечері і каже:

— Жінко! Є тут прісна душа з того світу!

— І що це тобі причулося? Вечеряй і лягай спати!

От полягали спати, Морозиха й розпитує:

— Снилось мені, що Красносвітова жінка розшукує його по світах. Чи ти його не бачив?

— Ні, я не бачив ніде.

Пішла вранці царівна, та привела її стежка до Місяцевої жінки. А та ще дужче її сварить, що прийшла з того світу. Розповіла і їй про свою пригоду. Місячиха дала їй золоту качку і заховала під ліжку. Стала розпитувати чоловіка, чи не бачив Красносвіта. Але і Місяць не бачив.

Прийшла нещасна жінка до Вітрової жінки. А ця ще лютіше прийняла її, а потім дала золотий кужіль і заховала під ліжку.

Коли це прилетів Вітер, от Вітриха взялася його розпитувати про Красносвіта.

— Бачив його: він у Поганого царя, ходить із ним на полювання.

От вранці царівна стала просити Вітриху, аби розказала, куди їй іти до Поганого царя. А та й відповіла, що за великим ставом є сад, а за садом — двір Поганого царя.

Пішла вона понад ставом, дивиться — а там якась жінка пере сорочки. А на одній сорочці — краплі крові. Впізнала вона Крассносвітову сорочку. Питається у цариці:

— Що то за кров на сорочці?

— А є у мене один слуга, то йому з носа пішла кров — і на сорочку бризнула. А відіпрати ніяк не можу

— Ану дайте мені, може, я відперу?

Та тільки вмочила у воду — кров і пропала.

От взяла її Погана цариця із собою в двір — може, щось в роботі допоможе. Стала царівна коло двору, витягла золоте яблучко і грається ним. А діти Поганої цариці побачили це та й почали плакати. Вийшла цариця і каже:

— Дам тобі усе, що захочеш, тільки віддай моїм дітям те яблучко.

— Не хочу нічого, тільки одну ніч спати біля Крассносвіта.

А ввечері Погана цариця умертвила на ніч Крассносвіта і поклала спати. Як не голосила царівна: «Устань, Крассносвіте, я черевички зносила і палицю стерла, лише твого сина не народила!» — він не прокинувся.

А вранці почала вона бавитись у дворі із золотою качкою, а потім і її виміняла на право спати біля Крассносвіта. Та знову він не прокинувся.

Але в сусідній кімнаті спав слуга, що ходив із Крассносвітом на полювання. Він усе чув і розповів своєму господареві, коли вони пішли на полювання.

А царівна ще взяла золоту кужілку і стала прясти посеред подвір'я. Знову розплакались діти, мусила Погана цариця дозволити їй третю ніч провести у кімнаті Крассносвіта.

А тим часом Крассносвіт розпитався, що саме говорила та жінка, і сказав своєму слугі таке: нехай він скаже тій жінці, аби вона, коли він засне мертвим сном, перетягла його на інше місце і тричі вдарила прутиками-однолітками.

Так і сталося. Слуга подав царівні прутики, вона тричі вдарила ними свого чоловіка — і він прокинувся. А ті залізні обручі з неї миттю поспадали, і тут же вона народила сина.

Прибігла тут Погана цариця, але Красносвіт тричі ударив її прутиками-однолітками — і вона щезла. А сам залишився з жінкою у тих дворах жити.

КАМ'ЯНА ДЕРЖАВА

Українська народна казка

За синіми морями, за скляними горами жили собі чоловік із жінкою — бідні-бідні, убогі-убогі. І був у них син Юрій. От пішов той хлопець по світу щастя-долі шукати. У дорозі зустрів лева, орла і мурашку, які сварилися межі собою, хто має з'їсти убитого коня. Лев переконував усіх, що кінь належить йому, бо він цар звірів, орел вимагав здобичі собі, бо першим її побачив, а мурашка доводила, що це вона першою натрапила на коня. Хоч маленька, мурашка добряче вкусила лева саме в ту мить, коли Юрій підійшов до гурту. Побачивши людину, звірі стали просити парубка, аби він їх розсудив.

— Я поділю вас, якщо ви погодитесь із моєю дільбою, — сказав Юрій.

— Погодимось! — закричали звірі.

Розрубав Юрій коня, окремо склав м'ясо, окремо — нутроці та кістки. М'ясо віддав левові, нутроці — орлові, а кістки — мурашці. Усі звірі погодилися з його рішенням. На прощання лев і каже:

— Ти вчинив лад між нами, і я хочу тобі віддячити. На тобі три волоски з моєї гриви. Як захочеш стати левом, посучи ті волоски — вмиць перекинешся на лева.

А орел говорить:

— Я теж хочу тобі віддячити! Захочай оці три пір'їни з мого крила: як захочеш море чи ріку перелетіти, лиш потягни оцим пером за вухом — і тієї ж миті станеш орлом. А як захочеш стати людиною — скажи собі: досить вже бути орлом.

— А хіба я не можу віддячитись за мудру пораду? — запищала мурашка. — Прийми і від мене волосок. У ньому така сила, що як тільки погладиш його пальцями — відразу мурашкою станеш. Світ великий, а життя довге...

Подякував Юрій звірам і пішов своєю дорогою. Йде пустелею, а вже звечоріло. Раптом бачить перед собою море — без кінця-краю. Згадав він про орлине перо, потягнув за вухом — і полетів. Довго летів, поки дістався берега, а там палац стоїть зі срібла-злата. Одне вікно відчинене, а в ньому дівчина — така гарна! Зроду такої не бачив. От залетів він у її кімнату, а царівна вікно й зачинила та побігла до батька хвалитися, який орел у її кімнаті. Стала вона його доглядати, годувати.

Якось царівна захворіла й лягла без вечері спати. А Юрій перекинувся з орла в парубка, сів, повечеряв, помилувався красою царівни, а як стало розвиднюватися — знову перекинувся у птаха. Здивувалася царівна, що хтось з'їв її вечерю, та наказала принести їжу на двох. Трішки з'їла, а решту залишила. Довго не спала, але десь коло півночі таки заснула. Юрій знову став сам собою, повечеряв, постояв біля царівни, дивлячись на її вроду. А на світанку знову перекинувся в орла. На третю ніч царівна дала собі слово не спати. Повечерявши, лягла в ліжко і прикинулася, що спить. Юрій подумав, що вона заснула: вийшов із клітки, сів до столу, повечеряв, а далі став біля постелі та й дивиться на дівчину. Вона вхопила його за руку і питає:

— Хто ти такий, як сюди потрапив?

Юрій усе їй розповів. Царівна ж сказала, що полюбила його і хоче стати йому за дружину, але батько нізащо не погодиться на такий шлюб. Домовились, що хлопець поки залишатиметься удень орлом, а вночі ставатиме сам собою.

Так пройшло десь із півроку. Царівні приносили багато їжі, вона розцвіла, як ружа. Але настав час поговорити із царем. Вона прийшла до нього і завела розмову про те, що час їй уже заміж виходити. Батько радісно сказав, що давно цього чекає: нехай вибирає із королів, герцогів, принців. Кого вибере — за того він її і віддасть. Тут царівна й сказала, що уже вибрала собі нареченого, та розповіла йому про Юрія. Як тільки цар почув, що його дочка хоче вийти заміж за простого парубка, — вихопив шаблю і ледь голову дочці не відрубав. Коли перейшов цареві гнів, донька знову підійшла до нього, лащить і просить її ви-

слухати. А Юрій перекинувся мурашкою і сів на її плаття. Цар трішки пом'якшав, каже дочці:

— Не віддам тебе за нього, але хочу побачити парубка, якого ти так сильно любиш.

Не встиг це сказати, а Юрій уже перед ним. Цар аж рота відкрив — так зачудувався! Такого красеня та молодця ще не доводилося йому бачити.

— Добре, доню, — каже, — багатства у нас вдосталь, а як любиш його — то справимо весілля.

Добре гуляли на весіллі, але ми на те часу не тратимо і помандруймо з Юрієм та його дружиною у глибокий темний ліс. Одного ясного дня пішли молодий цар із царицею на прогулянку. Зеленіли трави, квіти цвіли, пташки співали. Раз лише потягло якимось важким запахом. Пішли у той бік і натрапили на велику яму. А край тої ями цвіла дуже красива квітка. Цариця побігла, аби зірвати квітку, і тієї ж хвилини з'явився бородатий чоловік, схопив її і потяг у яму. Юрій за ним, та чоловік переступив йому дорогу:

— Не смій сюди ступати! Якщо ступиш — злою смертю загинеш! А свою жінку більше не побачиш!

Прийшов Юрій додому і все розповів цареві, а потім вирішив піти у світ шукати дружину. А цар його вмовляє, аби хоч він зостався, коли вже дочки не стало. Та Юрій вирішив іти. Одягнувся у простий одяг, в якому вийшов із дому, прийшов до тієї ями, а їй дна не видно. Він узяв та й скочив у неї.

Не пам'ятав, як довго падав: день чи два, але коли упав на землю та опритомнів, то побачив, що він у дивній підземній державі. Тут ліс, поле, трава — усе обернене в камінь, а людей нема.

Пішов він тою країною і натрапив на палац. На дверях стоїть кам'яна сторожа. Відчинив двері, зайшов у світлицю, а зверху звідкись ніби світло падає. На тому місці, куди воно падає, стоїть трон, а на ньому сидить дуже старий бородатий дідо і дримає: йому десь зо дві, а то й зо три тисячі років. А біля нього Юрієва дружина — чеше дідову бороду і приспівує йому, як дитині.

Юрій тихенько підійшов до неї, а вона показує, аби не розбудив володаря цієї держави. Зраділи обоє, обнялися і поцілувалися, а тут дідо очі відкрив і питає, хто це такий прийшов. Вона

й сказала, що це її чоловік, про котрого йому розповідала. Юрій повідомив дідові, що прийшов, аби забрати царицю до її батька.

Дідо гірко усміхнувся і каже:

— Я би й сам хотів це зробити, але ви ніколи вже звідси не вийдете. Послухай, синку, я розповім тобі про кам'яну державу. Я — цар цієї держави. Колись вона була квітуча, багата і жива. Але один чарівник позаздрив цьому і зробив її кам'яною. А від мене смерть відігнав. Мушу мучитись, поки не знайдеться чоловік, який мене визволить.

Тут є залізна брама, через яку іде шлях назад. Тієї ями, через котру ти впав, уже нема — вона заросла. Залізна брама відмикається діамантовим ключем, але той ключ знаходиться у Чорній державі, до котрої миль сімсот звідси. Та дорога до неї дуже важка: п'ятсот миль треба іти звичайною дорогою, сто миль навкарачки, а ще сто — таким вузьким тунелем, що ледве палець у нього просунеш. Якби знайшовся такий мудрий чоловік, що зміг би цю дорогу подолати та забрати з голови змія, з діамантової шкатулки ключ, — то врятував би нас усіх. Але такого чоловіка нема.

— Я спробую це зробити, — сказав Юрій.

Попрощався він із жінкою та з дідом, перекинувся орлом і полетів. Перших п'ятсот миль пролетів, далі знову став чоловіком і поповз навкарачки, а далі перекинувся мурахою і поповз через вузесенький темний тунель.

Нарешті дістався Чорної держави. Перекинувся орлом і полетів.

Коли це бачить велику череду чорної худоби. Сів на дереві, під яким спочивали пастухи, і слухає їхню розмову. А пастухи й говорять, що змії убиває всіх людей, а цар щодня заганняє до його лігва сотні свиней, аби нагодувати змія. Вже й пастиря цар не може розшукати, бо хто побачить змія — зразу втікає. Три дні нема пастиря, як ще один день так буде — почне змії нищити людей.

От Юрій перекинувся в чоловіка і пішов до царя проситися свинарем. Цар дуже зрадів і пообіцяв віддати йому половину свого царства і дочку заміж, якщо уб'є клятого змія. Погнав Юрій свиней до гори, до змієвого лігва. Коли зайшов у ліс, повернув

свиней у другий бік, а сам чекає. Коли задиміло з гори, змії витягнув свої голови, кожна з яких заричала, зафурчало полум'я на всі сторони світу. Побачив, що свиней нема, повернувся у лігво. А Юрій погнав свиней додому. Цар дуже здивувався, що жодної свині змії не зжер, і сказав Юрієві, аби другого дня обов'язково дав йому з'їсти свиней, бо змії уже три дні голодний — накинуться на людей.

Другого дня він погнав свиней — і змії сотню розірвав. Ще за день розірвав дев'яносто, далі вісімдесят. А Юрій сидів на дереві та вивчав звички змія. Далі перекинувся на лева і скочив у стадо. Коли заричав — свині й повтікали. Кинувся змії на лева — і почалась битва. Лев що вивернеться з вогню, то одну голову змія відкусить. Б'ються уже по коліна в крові. Нарешті Юрій став чоловіком, скочив на спину змія і ножем відтяв останні голови. Розколов найбільшу — а з неї вибігла лисиця. Тієї ж миті став орлом, наздогнав лисицю і роздер. А там шкатулка, а в ній — діамантовий ключик.

На radoщах цар став просити Юрія стати своїм зятем і пообіцяв йому віддати Чорну державу, але Юрій попросив лише розірвати ту угоду, за якою він мав би цілий рік працювати свинарем.

От Юрій попрощався і пішов у свій край. Долетів він орлом до тунелю і журиться: якщо стану мурашкою — як дотягну ключа? Але бачить, що тунель розширився. Полетів він орлом, а тунель усе ширшає. Став чоловіком і пішов тунелем, далі побіг левом.

Прийшов до жінки в палац, а вона вже всі очі виплакала. Як побачила його — закричала з радості, аж дідо збудився. Юрій показав діамантового ключа, а старенький цар говорить:

— Ти, Юрію, визволив мене із тяжкої покути. Тепер відімкнемо браму, закляття зніметься — і моя держава знову оживе, а я тобі її віддам. А тепер піду із вами.

Зібралися в дорогу. Підійшли до гори, де була яма, а її нема. Підійшли до величезних залізних воріт. Як таким малесеньким ключем таку велику браму відчинити? Дідо показав на маленькі дверцята біля брами, що були зачинені на маленьку золоту колодку. Тим ключиком дідо відімкнув колодку, а за дверцятами лежав величезний залізний ключ. Усі трое вклали той ключ

у браму, а повертати його уже не довелося: брама сама відчинилася. Навколо квіти, трави, дерева стали оживати: шовкова трава зазеленіла, пташки заспівали, а держава почала підніматися все вище і вище. І на тому місці, де була пустеля, постала велика квітуча держава.

Усі троє прийшли до батька, а в палаці повно людей. Плачуть, бо цар помер. А старий дідо приступив до мертвого. Став його ключиком обтирати, ворожити над ним — і нараз устав мертвий! Усі так зраділи, стали гуляти й веселитися, а найбільше веселився старезний дідо. Він так веселився й танцював, що нарешті розсипався на порох. Але ця пригода нікого не засмутила.

Ось вам казка, а мені — бубликів в'язка!

ЗАТИШНО ДІТЯМ В ПАЗУСІ КАЗОК...

Затишно дітям в пазусі казок.
Отак би й слухав про царя Салтана
або про те, як весело козак
обманював турецького султана.
Про карих коней з полуменем грив,
про чаклуна, що все на світі може.
І хто б там що кому не говорив,
а згине зло і правда переможе!
Той у Яги царівну відбере,
той кам'янисте поле переоре.
Коцій Безсмертний непременно вмере,
і всі безглуздя роздум переборе.
Лише борись, а щастя не втече.
Не схаменися — півжиття позаду.
І вдень, і ніч, і тисячі ночей...
Спасибі вам за цю Шехерезаду.

Ліна Костенко

ПРО БЛАГОГО І ЗЛОГО

Єгипетська казка

В одному місті жив колись дуже багатий чоловік. Хоч багатство його було незліченним, радості воно йому не приносило, бо не мав багач синів. Одного разу приніс він Богу Сонця в жертву ягня і став просити, аби той послав йому сина.

І нарешті жінка народила дитя. Став багач думати, як назвати свого первістка, і вирішив назвати його Злим, бо надто багато тяжких і болісних сподівань було пов'язано з народженням цього сина. Невдовзі в нього народився другий син — і цього він назвав Благим, бо відчув чоловік, що боги змилюються до нього, а доля обернулася благом.

Росли сини — і от стали вони дорослими. Якось сказав Благому Злий:

— Ти бачиш, що гори стоять окремо одна від одної, ріки течуть кожна у своєму руслі, в кожного бога є своє місто. От і ми з тобою розділимо батьківське майно та поділимо його між собою.

І стали сини ділити батьківське майно. Злий забрав собі усе багатство, а Благому залишив лише крихти. У батька було велике стадо, а Злий віддав Благому лише одну корову. І не зважив Злий на прохання брата бути справедливим та не чинити кривди.

Але Бог Сонця теж бачив, що чинить Злий. Не сподобалося йому, що вчинив старший брат, і звернувся він до братів із такими словами:

— Нерівно поділили ви батьківське майно, то я вирівняю те, що ви зробили: корова, що дісталася Благому, теж буде благою і плодитиме багато телят, а в корів Злого телят не буде.

Так багатство Злого помалу стало занепадати, а скромні статки Благого приносили йому такий великий приплид, що за декілька років він розбагатів і став мудро й справедливо господарювати.

Ось як Бог Сонця розсудив між Злим і Благим.

КАРПАТСЬКИЙ ПЕРЕКАЗ ПРО СОНЦЕ І МІСЯЦЬ

У Карпатах досі старі люди переповідають, що колись давно, як тільки народилася Земля, Сонце послало на неї свої промінці, і ті промінці стали душами людей. Якщо люди живуть у правді та в любові, творять лише світлі діла на Землі, то їхні душі по сонячній стежинці повертаються у свій Рай — на Сонце. А ті душі, які не хочуть жити по правді та чинять злі діла, згодом повертаються на Місяць. Тому він такий холодний — бо до нього не повертається тепло любові.

ПРАВДИВЕ СЛОВО

Правдиве слово —
ніби сонця промінь:
несе в собі вогню живого пломінь,
у серце вцілює і будить сонний розум,
розтоплює сумління чисті сльози...

Прислухайся: ця Мова є жива,
життя з її коріння виростає.
Прислухайся: у серденьку слова
то лагідно голублять, то картають.
Вони м'які, цілющі і погідні, —
зцілити рани можуть й загоїти.
А іноді вони на меч подібні —
і довго буде слід від них боліти.
Чи хочеш ти, щоб ранили тебе?
Чини для інших, що собі бажаєш:
словами світлими ти світло напуваєш,
що сіється на тебе із небес.

Марія Чумарна

ЧИТАЙ КНИГУ СВОЄЇ ДОЛІ

Східна притча

Один мудрець повчав людей, тримаючи в руках старовинну книгу, з якої черпав незміриму мудрість. Багато людей мріяло

про те, аби заглянути в книгу, у якій були записані відповіді на всі питання, з якими люди звертались до мудреця. Скільки одкровенень подумки вичитували вони з тієї таємничої книги, з якою заздрістю дивились на людину, яка отримала від долі можливість завжди знаходити відповіді на потаємне.

Коли мудрець помер, його учні, що стали спадкоємцями фоліанта, з благоговінням відкрили книгу мудрості. Вона була порожня!

У книзі було списано лише один листок, і ось що вони прочитали на ньому: «Коли ви усвідомите різницю між посудиною і її вмістом, тоді будете володіти істинним Знанням. Найважливіша книга для кожної людини записана в її серці і розумі».

БАТЬКО І ДІТИ

Українська притча

В одного чоловіка було семеро синів. Між собою вони жили не до ладу: все сварились. Скільки разів батько наказував дітям, щоб жили вкупі, але діти не слухали старого.

Раз батько дуже ослаб; він знав, що після його смерті діти поділять хазяйство, розійдуться й будуть терпіти голод і холод. Щоб краще діти зрозуміли громадську силу й гуртову працю, старий батько звелів принести віник. Діти принесли. Батько каже: «Зламайте його!».

Як не ламали діти, та не переломили віника. Тоді батько розв'язав віник і по прутіку переломив його весь. «Дивіться, діти! — промовив батько. — Отак і ви: як житимете в згоді, ніхто вас не подужає; окремо ж кожного й абихто одоліє».

ХТО РОЗУМНІШИЙ

Українська притча

Їхали двоє чоловіків дорогою — один вгору, другий униз. Дорога була вузька, то й коні зупинились один навпроти другого. Стали сваритись чоловіки, хто кому має дорогу дати.

«Я їду вгору — то ти мені маєш уступити!» — кричав один.

«Ні, навпаки: ти маєш дати мені дорогу, бо я вниз їду!»

Нагодився тут старий дідок. Вони до нього: розсуди, хто кому має дати дорогу.

«Чи вгору, чи вниз, — дорогу має уступити той, хто розумніший», — відказав дід.

Нікому не хотілося визнати себе дурнішим — то обидва подорожні роз'їхалися в різні боки.

СЕРЕДИНА СВІТУ

Українська притча

Ішов раз чоловік дорогою та побачив, як двоє панів повиходили з бричок та про щось сперечаються.

— Про що, паноньки, сперечаєтеся? — питає.

— Не твоє це просте діло питатися, — відказують пани. — Великі учені люди не можуть це діло розгадати.

— Та скажіть, будьте ласкаві, що то за справа!

От пани й кажуть:

— Нема у світі такого вченого чоловіка, аби міг сказати, де є середина світу.

— А якби знайшовся такий чоловік, що міг би це сказати, що б ви йому заплатили? — допитується той.

— Що треба, те й заплатимо, — відказують пани.

— Тоді підпишіть угоду і давайте мені золото вже, аби всі люди бачили, що ніхто нікого не обдурив.

Пани й погодилися. Підписали документ, насипали чоловікові грошей повну шапку. А він узяв палицю і міряє. Відміряв кілька кроків, забив палицю і каже:

— Отут, паночки, середина світу! А хто не вірить, нехай перевірить.

РОЗКАЖУ ВАМ БАЙКУ

КУПАЛЬНИК І ПОДОРОЖНІЙ

Якось у жнива один хлопчик пішов на лан. Був полудень, пекло сонце, а хлопчик жваво й весело йшов полем, що золотилося пшеницею. Невдовзі він дістався великої річки і, побачивши воду, захоплено вигукнув:

— Як добре! Зараз я освіжуся!

Миттю роздягнувшись, він з розгону шубовснув у річку. Та місце для купання хлопчик вибрав невдале. Там було дуже глибоко, течія швидка, вона враз підхопила його, закрутила й понесла.

Бідолашний малий з ляку геть розгубився. Він щосили замолотив руками й ногами по воді, щоб утриматися на поверхні, і розпачливо закричав:

— Рятуйте! Тону! Рятуйте!

На щастя, в цей час неподалік проходив подорожній. Він почув голос хлопчика.

«Хтось потрапив у біду!» — подумав і, прибігши до річки, побачив хлопчика, який відчайдушно бовтався у воді.

— Гей, хлопче! — крикнув подорожній. — Чи ти не знав, що тут сильна течія? Що тут може затягти навіть дорослого, не те що такого пущьвірінка, як ти? Ну, чим ти думав? Захотілося скупатися, то ти одразу — плюх! — пірнув у воду, забувши про все на світі! Невже ж ти не подумав про свою бідолашну матір? А батько твій...

— Ти мені спершу допоможи вилізти! — перебив його хлопчик. — Урятуй мене, чоловіче, бо ще трохи — й мені кінець! А коли витягнеш мене, коли я стану на землю, тоді вже й покажуй. Тоді лай мене, скільки хочеш, і давай поради! А зараз дай мені за щось ухопитися. Це буде цінніше за всі слова на світі!

Езон

ХТО ТИ Є?

Народна байка

Одного дня старий лев вийшов на узлісся і повів чуйним носом. Завітрило чимось смачненьким: цей запах овечої вовни ні з чим не сплутаєш!

Обережно, скрадливо він заповз у кущі і став розглядати берег ріки. Невдовзі почулося мекання молодих овечок, які наздоганяли дорослих баранів.

От і добре, обід нагодився саме вчасно!

Лев із гідністю повів гривою, примружив очі і приліг у траві. За багато літ свого левиного життя він навчився полювати дуже спокійно, без метушливості.

Стадо повільно наближалося саме до того місця, де причаївся старий лев. Раптом наперед вихопилося якесь незвичне звірення. Цар звірів не повірив власним очам — це було левеня!

На диво, ніхто зі стада не звертав уваги на його бешкети. Вівці спокійно паслися, а левеня, зробивши кілька легких стрибків, теж взялося щипати траву!

Це так збентежило старого мисливця, що він навіть пропустив першу здобич.

Що тут, у стаді, робить левеня? Воно явно не полює!

Голод змусив лева згадати про свій намір. Він легко й непомітно вполював старого барана, а тоді подався назирці за стадом. Вичекав хвилику, коли левеня відстрибнуло убік, і схопив малого за загривок.

Побачивши лева, вівці кинулися втікати.

— Ме-е-! — злякано запищало левеня.

— Тьфу! — сердито сплюнув лев, поклавши в траву напівживого від страху левенятка. — Що це ти ганьбиш левиний рід?

— Ме-е! — ще раз жалібно заскімлило левеня.

— Ти хто? — здивовано запитав цар звірів. — На вигляд — левеня, а мекаєш, як ягня.

— Бо я і є ягня... я виріс у стаді.

— Ти — лев, і повинен поводитися, як лев! — грізно крикнув старий. — Ану, ходи зі мною!

Лев повагом пішов до ріки, а мале левеня несміливо пленталося ззаду.

Ставши на березі, лев підштовхнув малого до води. У ній, як в дзеркалі, відбилися дві левині фізіономії.

— Ти схожий на барана? — знову грізно запитав старий лев.

— Я схожий на тебе... — здивовано відповіло левеня.

— Отож... — задоволено сказав лев і стріпнув головою. — Лев може все життя прожити серед баранів — і не дізнатися, ким він є насправді! Бо ніколи не приглядається до себе, а вірить лише тому, що йому кажуть барани. Тепер ти бачиш, хто ти є? — лев грізно струснув своєю шевелюрою і рикнув так, що з кущів листя посипалося. — Ну, а тепер ти! І перестань тремтіти, як овечка! Ти ж бачиш, хто ти є!

Левеня струснуло гривую, розглянулося: а раптом хтось із баранів побачить, що він насправді не баранчик?

Але, поглянувши ще раз у воду, левеня підморгнуло веселому левеняті, довкола вух якого вже почала пробиватися грива.

— Р-р-р! — грізно заричало звірення до свого відображення, а тоді голосніше, голосніше.

— А тепер наздоганяй мене! — крикнув старий лев...

Цього вечора в лісі з'явився юний царевич, який був дуже щасливим від того, що нарешті перестав бути бараном у стаді.

А старий лев дивився на нього і говорив самому собі: «Ти диви! Навіть з лева можна зробити барана, якщо він не пізнає своєї породи...»

МИ — ОДНІЄЇ КРОВІ

МАУГЛІ

Уривок з «Книги Джунглів»

Однієї ночі вовки почули в джунглях дике ричання тигра Шер-Хана і зрозуміли, що він полює на людину. А згодом вони побачили, як до їхньої зграї підійшло мале голе людське дитинча. Його батьки втекли від тигра, а дитя залишилося одне.

— Яке малесеньке! Воно зовсім голе... і яке сміливе! — ніжно промовила Мати Вовчиця.

Дитинча розштовхувало вовченят, протискаючись до теплого боку Вовчиці.

— Дивись! Воно їсть разом з іншими! То он яке Людське дитинча! Скажи мені, чи міг коли-небудь вовк похвалитися тим, що в нього поміж вовченят лежить Людське дитинча?..

— Я колись чув про щось подібне, але це було не в нашій Зграї і не в мій час, — сказав Батько Вовк. — Воно зовсім без волосся, і я міг би його розчавити, торкнувшись лапою. Але поглянь, воно дивиться просто на мене і зовсім не боїться.

Мати Вовчиця вирішила, що нізащо не віддасть тигрові беззахисне дитинча. Але дозвіл на прийняття у вовчу зграю людського дитинчати мали дати всі вовки на своїй раді.

Законом Джунглів чітко встановлено, що кожний вовк після одруження може відокремитись од своєї Зграї; але як тільки діти його підростуть і зіпнуться на ноги, він мусить привести їх на Племінну Раду, яка звичайно збирається раз на місяць у найсвітлішу ніч, щоб усі вовки могли уважно роздивитися дітей. Після таких оглядин вовченята можуть вільно усюди бігати, і, аж поки вони не заб'ють свого першого оленя, ніхто з дорослих вовків Зграї не сміє їх чіпати. Ніякої милості тому дорослому вовкові, що вб'є вовченя! Кара — смерть на місці. І якщо гарненько подумати, то стане ясно, що так воно й повинно бути.

Батько Вовк дочекався, коли його діти навчилися бігати, і тоді в ніч Племінних Зборів повів їх, дитинча Мауглі і Матір Вовчицю

на Скелю Ради. Це була вершина горба, усяяна рінню та уламками скель, де могло розміститися з сотню вовків.

Акела, великий сірий Самотній Вовк, що керував Зграєю завдяки своїй великій силі та розуму, лежав на Скелі Ватажка, простягшись на весь свій зріст; внизу сиділо сорок чи більше вовків найрізноманітнішої масті та зросту, від сивих ветеранів, які могли сам на сам управитися з оленем, до молодих чорних трилітків, які тільки гадали, що можуть це зробити. Самотній Вовк водив Зграю вже багато років. За своєї молодості він двічі попадав у вовчу пастку, а одного разу його жорстоко побили і кинули, вважаючи вже мертвим. Отож він із власного досвіду знав вчинки та звичаї людей.

Розмов біля Скелі майже не було. Діти бавились, перекидалися всередині кола, де сиділи їхні батьки й матері; дорослі вовки поволі підходили до того чи іншого вовченяти, уважно оглядали його, а потім тихенько поверталися на своє місце. Час від часу яка-небудь мати виштовхувала своє вовченя на осяяне місячним світлом місце, аби його теж побачили, не забули.

Акела ж кричав зі своєї Скелі:

— Ви знаєте Закон, вам відомий Закон! Придивляйтесь уважніше, о вовки!..

І стурбовані матері підхоплювали заклик:

— Дивіться уважніше, о вовки, дивіться уважніше!

Нарешті настав час показати всім хлопчика, і шерсть на шії Матері Вовчиці одразу настобурчилась. Батько Вовк виштовхнув Мауглі-Жабеня — так вони його звали — на середину кола, де він сів і, сміючись, почав бавитись камінцями, що виблискували у місячному сяйві.

Акела не підводив голови, що лежала на передніх лапах, але продовжував одноманітний заклик:

— Дивіться уважніше!

Глухий рев долинув з-за скель — то був голос Шер-Хана. Він кричав:

— Дитинча моє! Віддайте його мені! Навіщо Вільному Племені Людське дитинча?

Акела навіть оком не моргнув, він тільки промовив:

— Дивіться уважніше, о вовки! Яке діло Вільному Племені до будь-чийх наказів, крім Вільного Племені! Дивіться уважніше!

З усіх боків чулось приглушене гарчання, і молодий чотирилітній вовк повторив Акелі Шер-Ханове запитання:

— Навіщо Вільному Племені Людське дитинча?

Закон Джунглів передбачає, що в тих випадках, коли виникає незгода, чи приймати щеня до Зграї, за нього повинні заступитись принаймні два члени Зграї, окрім батька та матері.

— Хто виступає за дитинча? — спитав Акела. — Хто з членів Вільного Племені бере слово?

Відповіді не було, і Мати Вовчиця вже приготувалась до бійки: вона знала, що це була б її остання бійка, якщо до цього дійде.

Тоді єдиний звір іншої породи, допущений на Племінну Раду, — Балу, сонливий бурий ведмідь, який навчав вовчат Закону Джунглів, старий Балу, що мав право блукати скрізь, де йому заманеться, бо він їв лише горіхи, коріння та мед, — звівся на задні лапи й прогарчав:

— Людське дитинча! Людське дитинча! — сказав він. — Я заступлюся за Людське дитинча! Людське дитинча не принесе нам ніякої біди. Я не вмю говорити красномовно, але кажу правду. Хай воно бігає в Зграї та ввійде до неї разом з іншими. Я сам буду його навчати.

— Потрібен ще один голос, — промовив Акела. — Говорив Балу, а він наставник нашої молоді. Хто ще, крім Балу?

Чорна тінь упала посеред кола. То була Багіра, чорна пантера, вся чорна, як сажа, але з чудовими плямами на хутрі, які вилискували у світлі місяця, мов намальовані. Всі знали Багіру, і ніхто не наважувався ставати їй на дорозі, бо вона була хитра, як Табакі, смілива, як дикий буйвол, і нестримна, як поранений слон. Але голос у неї був солодший за дикий мед, а шерсть — м'якша за пух.

— О Акело, й ви, Вільне Плем'я! — замурчала вона. — Я не маю права бути на вашій Раді; але за Законом Джунглів, коли виникає сумнів щодо нового щеняти і йому загрожує смерть, життя цього щеняти можна викупити. І Закон нічого не каже

про те, хто має, а хто не має права вносити викуп. Чи так я кажу?

— Так! Добре! — закричали молоді вовки, які ніколи не бувають ситі. — Слухайте Багіру! За дитинча можна внести викуп. Так говорить Закон.

— Я знаю, що не маю права тут говорити, але якщо ви дозволите мені...

— Говори, говори! — гаркнуло двадцять горлянок.

— Убивати голе дитинча — просто ганьба. Крім того, воно може стати вам у пригоді, коли підросте. Балу виступив на його користь. До слів Балу я докладаю бика, і то жирного й щойно вбитого (він лежить не далі, як за півмилі звідси), коли ви згодні прийняти Людське дитинча до своєї Зграї, як велить Закон. Чого ж тут вагаться?

Десятки голосів завили:

— То в чім же річ? Воно однаково помре під час зимових дощів.

— Сонце спалить його!

— Яку шкоду нам може зробити голе жабеня?

— Хай собі бігає в нашій Зграї!

— Де бик, Багіро? Нехай його приймуть...

І знову Акела завив басовито:

— Дивіться ж уважніше, о вовки!

А Мауглі грався собі своїми камінцями і не звертав ніякої уваги на вовків, які підходили один за одним, щоб роздивитись його. Нарешті всі вони подалися з гори в долину до мертвого бика, лишилися тільки Акела, Багіра, Балу та вовки, які усиновили Мауглі.

Шер-Хан ревів у півтімі безперестану: він-бо страшенно розлютився, що йому не віддали Мауглі.

— Довше реви, — промурчала собі в вуса Багіра. — Настане час, коли це голе створіння примусить тебе ревити по-іншому, або я зовсім не знаю людей.

— Зроблено добру справу, — промовив Акела. — Люди і їхні діти дуже розумні. З часом він може стати нам у пригоді.

— Так, він стане в пригоді скрутної хвилини, бо ніхто не може увесь вік бути на чолі Зграї, — мовила Багіра.

Акела не відповідав. Він думав про той час, який настає для кожного ватажка будь-якої зграї, коли він підупадає на силах, слабшає і слабшає, аж поки, нарешті, вовки вбивають його, і новий ватажок заступає чільне місце, щоб у свій час зазнати тієї ж долі.

— Забери його, — звернувся він до Батька Вовка, — і виховай, щоб він був гідним сином нашого Вільного Племені.

Ось так і прийняли Мауглі до Сіонійської Зграї — ціною забитого бика та доброго слова Балу.

За Редьярдом Кіплінгом

ПРО ВОВКА

Вовк — хижак зі складною поведінкою. Наприклад, якщо полює пара вовків, то часто один з них чагує здобич у засідці, а другий її заганяє. Полюючи взимку, вони намагаються загнати косуль або лосів на голий лід або, навпаки, в глибокий сніг, де їм легше наздогнати жертву. Досить декілька днів походити по порожні вовчими слідами, щоб переконатись, наскільки злагоджені дії членів зграї та досконала їхня орієнтація в просторі та часі під час пошуків майбутньої жертви. Про кмітливість вовків свідчить і те, що вони добре відрізняють мисливців від інших людей та здатні надовго запам'ятати окремих осіб, хоча безпосереднього контакту з ними ніколи не мали. Вовче виття виглядає однотипним звучанням, але в дійсності являється для зграї джерелом інформації про знайдену здобич, наближення небезпеки й інші важливі події.

Так, канадському досліднику Фарлі Моуету, в період його спостережень за життям вовчої сім'ї, поталанило зустріти ескімоса Утека, який вражав навіть своїх одноплемінників здібностями в розумінні вовчої мови. Від вовчого виття Утек був у захопленні. Одного разу він сказав Моуету, що вовк із пагорбів П'ятої Милі сповістив його про проходження ескімосів через свою територію. Утек, вийшовши до П'ятої Милі, зустрів своїх друзів.

Цей приклад свідчить про високий рівень вовчої «лінгвістики», її значення в їхньому житті та потенційні можливості людини до розшифрування мови тварин.

Зараз можна по-різному оцінювати роль вовка. З однієї позиції, по тваринництву та мисливському господарству завдається шкода. З позиції збереження різноманіття життя ми можемо втратити екологічно-досконалий вид. Його місце в природі займуть здичавілі собаки, які представлятимуть не менш серйозну загрозу для диких та свійських тварин, ніж їхній дикий родич. Разом з тим відомо, що з появою в мисливських угіддях вовка здичавілі собаки приречені на першочергове винищення. Збереження вовка як виду можливе та необхідне за умови зведення до мінімуму негативних наслідків його діяльності.

З енциклопедії

ДРІМАЮТЬ СЕЛА

Дрімають села. Ясно ще
осіннє сонце сяє,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.
Темно-зеленії садки
дрімають вже без плоду,
і тихо гріються хатки,
і верби гнуться в воду.
Ще ліс не стогне тим важким
осіннім, довгим стоном,
і ще стрілою ластівка
звиваєсь над загоном.

Іван Франко

СЮ НІЧ ЗОРІ ЧОМУСЬ КОЛЮЧІ

Сю ніч зорі чомусь колючі,
як налякані їжачки.
Сю ніч сойка кричала з кручі,
сю ніч ворон сказав: «Апчхи!»
Сю ніч квітка питала квітку:
— Що ж це робиться, поясни?
Тільки вчора було ще влітку,
а сьогодні вже восени!

Ліна Костенко

КОЛИ ЩЕ НЕ БУЛО ПИСЬМА

НАЙДАВНІШІ ПИСЕМНІ ЗНАКИ

Ніхто не знає, де найшвидше виникло письмо, бо перші книги не були схожими на ті, які ми читаємо зараз. Люди писали на глечиках, хатах, на камені та на глиняних і дерев'яних дощечках. Тому перші письмена не дійшли до нашого часу: вони згоріли у вогні, зігнили у землі. Збереглися лише кам'яні та глиняні написи. Та й їх змогли розшифрувати і прочитати зовсім недавно, коли було розкопано давні храми Єгипту та віднайдено в пісках глиняні таблички в Аравійській пустелі.

Найбільшим «героєм» у науці розшифрування давнього письма вважається молодий французький учений Жан-Франсуа Шампольйон. Він прожив коротке життя, яке все присвятив дослідженню єгипетського письма. І сталося це ось як.

У 1798 році війська французів, очолювані Наполеоном Бонапартом, вирушили на завоювання Єгипту — тодішньої Британської колонії. Поблизу невеличкого містечка Розетти на лівому березі Нілу французи взялися відбудувати стародавню фортецю Ар-Рашід. І ось під час розкопування руїн солдат натрапив на уламок чорної базальтової брили. Камінь був списаний трьома видами різного письма. Це таємниче письмо називають ієрогліфами. Завдяки йому вдалося прочитати інші писемні пам'ятки, які розкрили нам давню історію та культуру єгиптян.

Але послухаймо історію самого Шампольйона. Вона у всьому незвичайна: маленький п'ятилітній хлопчик, натрапивши в крамниці на молитовник, самотужки навчився читати. У семилітньому віці він почув від старшого брата слово «Єгипет» — Жозеф Шампольйон мріяв про участь у поході до Єгипту в складі французького війська, але його мрія не збулася. Зате вона стала мрією маленького шукача мудрості. Маючи дев'ять літ, він уже вільно володів латинською та грецькою мовами.

У тринадцять років він вивчив стародавні мови: санскрит, арабську, сірійську, старосврейську, стару та сучасну перські мови. Але найбільше його цікавила коптська мова, адже копти були нащадками єгиптян. Він вчив її так досконало, що уже сам із собою розмовляв цією мовою.

У 16 років Шампольйон став членом Гренобльської Академії, згодом — професором Гренобльського університету.

Але ієрогліфічне письмо, як виявляється, було не лише в єгиптян, але і в народу майя, що проживав на американському континенті. У наш час ієрогліфічним письмом користуються в Китаї та Японії. З точки зору європейця, воно не є зручним у користуванні: аби читати газету, китайцеві треба володіти приблизно 3000 ієрогліфів.

А от давні жителі Дворіччя, шумери, винайшли глиняне письмо. У них не так багато каменів, тому вони писали на глиняних табличках. Їхні гострі заглибки, прокреслені в глині, прийнято називати клинописом.

Найдавніші писемні символи українців збереглися на писанках, вишиванках, керамічних виробках, в оздобі дерев'яних хат.

З журналу

ПИСАНИЙ ХРАМ УКРАЇНЦІВ

Писаним храмом українців можна назвати українську хату. Усі речі побуту розповідали про родину та рід, який проживав у цій хаті. Особливо багатою і барвистою «книгою» хати був настінний розпис, яким господині вкривали піч, стіни, мисники, сволоки.

Традиція розписування житла походить ще від часів так званої трипільської доби, а це майже вісім тисяч років тому. Про це свідчать археологічні знахідки, зокрема зображення на стінах сови, барвінку, гілок з квітами, букетів.

А на Лемківщині ще донедавна розмальовували родове дерево — так званий «квіт». У ньому закладали своєрідну розповідь про склад сім'ї: гілка з листям барвінку символізувала жінок у родині, а гілка з зірками — чоловіків. Народжувалась дитина — домальовували гілку, а коли помирав якийсь член родини — малювали хрестик.

Розмальовані квітами вікна повідомляли, що в хаті є дівка на виданні. А розмальована задня стіна хати могла розповісти й таку цікаву подробицю, що дівчина дуже роботяща.

Своєрідними писаними символами були всі предмети хатнього вжитку. Навіть хліб на столі був безсловесною пожертвою Богу та молитвою про добробут родини. На Різдвяні свята предметними посланнями до Бога і духів предків були житній сніп Дідух і обрядовий хліб — калач. Жіночим оберегом була солома, яку стелили на долівці, — на Покутті її називали Бабою.

До символічного предметного письма, яким замовляли добробут родини, можна віднести підкову, яку прибивали на порозі або над дверима. Сам поріг в українців вважався символічною межею між хатнім світом і зовнішнім, тому через поріг не можна було вітатися чи передавати якусь річ.

Марія Чумарна

ГЕРОЙСЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ

КОЗАЦЬКА ДЕРЖАВА

Козаками називали вільних людей, які захищали свої права, жили в окремих поселеннях, мали свою старшину і самі себе забезпечували всім необхідним для життя.

Уперше про українських козаків згадується у XV столітті: литовський князь Олександр писав київському вїтові, що козаки ходять водою вниз по Дніпру аж до міста Черкас і далі (а «ходили» вони на своїх кораблях, що називалися чайками). Козаки ловили рибу та продавали її. Уже в той час вони створили військові утворення, що ставали на захист кордонів держави від ворогів.

Перша згадка про організоване козацьке військо — з початку XVI століття: літопис згадує про перемогу козаків під проводом Костянтина Острозького над татарами, що нападали на українські землі. Особливо прославилися черкаські та канівські козаки, з яких і почалася велика Козацька держава — Запорозька Січ.

Своїх ватажків козаки називали гетьманами. Про першого славного гетьмана козацької держави Ярему Вишневецького народ склав героїчну «Пісню про Байду», яку співають і донині. Видатним гетьманом козацтва був Петро Конашевич-Сагайдачний, про нього згадується у пісні «Ой на горі та женці жнуть». Великим гетьманом козацтва був також славний Богдан Хмельницький, пам'ятник якому стоїть на Софійській площі в столиці нашої держави.

За Дмитром Яворницьким

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Народна пісня

Ой на горі та женці жнуть,
а попід горою,
яром-долиною
козаки йдуть.
Гей, долиною,

гей, широкою,
козаки йдуть.

Попереду Дорошенко
веде своє військо,
військо запорізьке,
хорошенько.
Гей, долиною,
гей, широкою,
хорошенько.

А позаду Сагайдачний,
що проміняв жінку
на тютюн та люльку,
необачний.
Гей, долиною,
гей, широкою,
необачний.

Гей, хто в лісі, озовися!
Та викрешем вогню,
та закурим люльку,
не журися!
Гей, долиною,
гей, широкою,
не журися!»

«Гей, вернися, Сагайдачний,
візьми свою жінку,
віддай тютюн-люльку,
необачний!
Гей, долиною,
гей, широкою,
необачний!»

«Мені з жінкою не возиться,
а тютюн та люлька
козаку в дорозі
знадобиться!
Гей, долиною,
гей, широкою,
знадобиться.

З НОВИМ РОКОМ, З КОЛЯДОЮ!

З НОВИМ РОКОМ

Казка про колядку

Там, де синіє Говерла, Карпатські гори найсуворіші. На всі боки стримлять верхи — безлюдні, дикі, неприступні. Смереки на них не ростуть, а ті, що стоять ген нижче, однобокі й обшмульгані вітром. І раптом коло самої Говерли, серед непрохідних ялівців — будинок. Так-так, мурований, під червоним черепичним дахом. Хмари переволочують через Говерлу довгі сиві одежі й косим дощем стукають у його шибки:

— Ми пливемо на Волинь, наповняти поліські джерела!

Вітри летять, свищать понад Говерлою, а на льоту гудуть у вікна:

— Ми здалеку, від самої Атлантики! Несемо запах риби, солі й теплий туман!

— Ага, добре, — нотує в записник усе, що сказали хмари й вітри, дівчина з дивного будинку. — А я метеоролог Оля, я закінчила львівський університет і вчора приїхала сюди на роботу. Тож будьмо знайомі!

Вона засміялася й побігла передавати на київське телебачення:

— Увага, увага! Завтра в Україні хмарна погода з проясненнями, місцями туман, на Волині дощ. Температура повітря 18-20 градусів тепла.

Отже, тепер ви знаєте: дивний будинок — метеорологічна станція. Але слухайте далі!

А далі Оля поправила модну зачіску та сказала колегам:

— Я вже знайшла десяток боровиків, поласувала малиною, а краєвиди тут такі, що не намилиуєшся довіку. Я дуже рада, що сюди приїхала.

— Гай-гай, — похитав головою найстарший метеоролог. — Чи так воно буде, коли настане осінь...

Він не сказав, що восени починаються занудливі сірі дощі, вітри стають лихі й колючі, і тоді дуже нелегко бути метеорологом.

— А нащо та лавка з табличкою «Галицький ринок»? Хіба тут зупиняються львівські автобуси?

— Ні, жодні автобуси тут не їздять, — мовив найстарший метеоролог. — Але коли сісти на лавку й заплющити очі, то здається, що ти у Львові, що позаду тебе Галицький ринок, а не шумливі дикі смереки.

Він не сказав, що дівчата, посидівши на лавці, складають чемодани й більше на Говерлу не вертаються.

Та поки Оля прокидалася вдосвіта, ставала на порозі й гукала:

— Доброго ранку, Говерло й Говерляно! Доброго ранку, полонини Пожежевська, Маришевська і ви, Шпиці!

І тоді з усіх боків летіла смерекова луна:

— До-о-оброго-о-о ранку-у-у!

Вона оббігала всі стежки в Чорногорі, з усіх джерел напилася води. Диких кабанів вона впізнавала по ході, ведмедів частувала піріжками з чорниціями. І зовсім не мала часу сидіти на лавці під автобусною табличкою.

Настала осінь, і то раптом, несподівано настала! Був ще серпень, Оля вранці вийшла босоніж на траву — аж по траві паморозь...

І пішло: то дощ, то іній, то люта хвища. Говерла закуталась у хмару, мов баба в пухову хустку, вітри налітали злі, аж від них стугоніли ліси, але Оля не журилася.

— Як гарно шумлять смереки! Піду послухаю, що вони розповідають, — говорила вона, коли шаленіли вітри.

— Який сьогодні ніжний пізньоцвіт! — казала вона в морозяні ранки й цілувала лілові пелюстки квітів.

Коли ж починався безпросвітний дощ, вона брала альбом і сідала край вікна:

— Дощику, я намалюю твій портрет!

І дощ мимоволі всміхався і світлішав, бо кому охота бути на портреті набурмосеним?

Одного разу приповзло пухке щокате хмарище.

— Я повна снігу під саму зав'язку! Зараз його не втримаю та розсиплю...

— Увага, увага! — передали метеорологи на радіо й телебачення. — В Україні очікуються опади у вигляді снігу.

Сніг ринув білою хуртечею, застелив поля й сіножаті, а дорогу до метеостанції засипав так, що ні пройти, ні проїхати.

— Бо й нічого їм ходити! — вирішила зима.

Не знала вона Олі, а то б не нахвалялася. Бо хоч які сніги-замети, а Оля за лопату й гайда стежки прокидати: ту до джерельця, ту до потічка, а ту, довгу-предовгу, — вниз до смерек, уже не казки слухати, а зимову білу тишу.

— Цю дівчину й зима не налякала, — тішились метеорологи.

Проте лихо саме наближалось.

— Сьогодні святвечір, — сказав одного ранку найстарший метеоролог.

— Святвечір! — зраділа Оля. — І в нас на метеостанції буде святкова вечеря?

— Авжеж буде: кутя, книші, варенички з маком та горіхами, верховинські добірні гриби й узвар на смерековому меду.

— І будуть свічки з ярого воску й під білою скатертю сіно?

— Будуть, як без них!

— І буде колядка під вікнами, щоб чути на всю Чорногору?

— Таж Олю! — мовили метеорологи. — Такі сніги! Хіба колядники до нас доб'ються?

Умлівала кутя, настоювався узвар, гриби пахтіли по всіх коридорах, а Оля вийшла надвір і засумувала. Побрела снігом, кучугурами, повз лавку під автобусною табличкою, та на лавці й сіла. Мимоволі задумалась, очі замружила — і враз загомонів їй за плечима Галицький ринок, зацвів передсвятковий Львів. За високими вікнами метушилися чепурні львівські господині, готуючи столи до вечері, на майданах у вечоровій синяві засвічувалися різдвяні ялинки, а у вузьких старовинних вуличках гуртувалися колядницькі ватаги...

Оля встала і, мов сонна, побрела до будинку. Вона ще не знала, що вчинить, зате це знали метеорологи, тому вони теж посмутніли.

— Шкода, що така дівчина поїде, — зітхнули вони.

Тихо, несвятково зробилося на метеостанції.

І раптом: туп, туп! Гуп, гуп! Хто там у довгім кожусі оббиває чоботи від снігу? Чи не чужий ведмідь-набрідь?

— Та ні, це я, лісник! Благословіть колядувати!

Стрепенулися рододендрони на стінах, веселіше засяяли різдвяні свічечки на столі! Бо враз залунало:

Добрий вечір тобі, пане господарю, радуйся!

Ой радуйся, земле, Син Божий народився!

— Таж сніги, замети, як же це ви до нас? — дивувалися метеорологи.

— Щоб лісник боявся снігу? Тоді хто вам сповістить про свято?

І він колядував далі:

А що перший празник — святеє Рождество, радуйся!

Ой радуйся, земле, Син Божий народився!

Оля стояла, притиснувши руки до грудей, і в грудях у неї щось тануло, тануло — то розтавав її смуток, бо так уже є у світі, що всякий смуток пропадає від колядки. Він ставав, як теплий віск, м'який і податливий, і щось інше, голосне, світле вливалось в груди.

Але хто це: дзень-дзень, тук-тук у вікно? Чи не зайчик?

— Ні, це я, пастушок Івасик! Дозвольте й мені заколядувати!

А що другий празник — святого Василя, радуйся!

Ой радуйся, земле, Син Божий народився!

Раптом під вікнами щось захурчало, засигналило: пі-біп! Кинулися метеорологи — диво дивне! Автобус зі Львова...

Хвацько підрулював до таблички «Галицький ринок», а потім випустив цілу колядницьку ватагу!

— Віншуємо вас, чесні господарі! — гукнули колядники й підхопили:

А що третій празник — святе Водохреща, радуйся!

Ой радуйся, земле, Син Божий народився!

Дива чинились далі: мороз обгорнув сріблом шишки на смереках і дрібні шишечки на диких ялівцях, потоки заграли пре-

чистими водами, повітря стало кришталево дзвінким, а колядка летіла далеко-далеко!

А що ж Оля? Вона передавала святковий прогноз погоди.

— Увага, увага! — лунав її радісний голос. — На Різдво і Василя, на святе Водохреща будуть зорі, як білі перли! Будуть іскристі сніги, ковзкі льоди для забави і мороз для рожевих рум'янів!

Вона усміхнулася і сказала колегам:

— Я не сподівалася, що Різдво на Говерлі таке гарне! У мене не було веселішого Різдва...

А Говерла ясніла снігами і слухала колядку.

Зірка Мензатюк

РІЗДВЯНІ СВЯТА

Зимові свята в Україні починаються ще з 4 грудня: у цей день святкують Введення — перше зимове свято, до якого господарі вже завершують всі роботи в полі та в коморі. Другим великим зимовим святом, якого з нетерпінням чекають дівчата й парубки, є свято Андрія, або Калита. У цей день дівчата печуть святковий круглий хліб — калиту, ліплять вареники та врожать на щасливу долю.

А діти з нетерпінням чекають приходу святого Миколи, бо він, невидимий, кладе їм під подушечки гарні подарунки.

Але найбільше зимове свято — це Різдво. З давніх часів його святкують в Україні з колядниками, зі святковими дванадцятьма стравами, зі снопами-дідухами чи з ялинками. Дванадцять страв на святвечірньому столі — це пригощання всіма дарами землі за весь рік. Найпершою на столі має бути кутя: цілі зерна пшениці, зварені і приправлені тертим маком, медом, горішками чи родзинками. Цією стравою запрошують до вечері також невидимих гостей — душі всіх померлих родичів: вважається, що вони теж святкують з нами Різдво. А пшениця сіється в полі — як зіроньки в небі: як душі всіх людей, що жили, живуть і будуть жити на нашій землі.

Другою стравою на столі є узвар — компот із сухих ягід, які подарували нам сади. А город дарує нашому столу тушену капусту, гречану чи пшоняну кашу, горох, квасолу, голубці, вареники.

Ліс обдаровує грибами та грибною юшкою чи борщем з грибними «вушками» (так на Галичині називають маленькі варенички з грибами). А річки, озера та моря дарують нашому святковому столу рибу. Добрі господині обов'язково печуть святкові пампушки, які мають велично стояти посеред столу, бажаючи господарям здоров'я у новому році.

Різдвяні пісні, які співають колядники, здавна славили народження світу, а тепер християни прославляють народження Сина Божого — маленького Ісуса.

Після Різдва святкують Новий рік, або Василя. У цей день хлопці ходять по сусідах, посівають їхні доми пшеницею та віншують — бажають здоров'я, доброго врожаю, щастя у домі.

Третє велике свято в січні — Водохреща, або Щедрий вечір. У цей день дівчата співають святкові пісні — щедрівки — для дівчат і молодих хлопців, бажаючи їм щасливої долі. На Водохреща, вважають українці, вода святиться і набирає цілющої сили.

Марія Чумарна

ЩЕДРИК

Українська народна колядка
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
прилетіла ластівочка,
стала собі щебетати,
господаря викликати:
— Вийди, вийди, господарю,
подивися на кошару,
там овечки покотились,
а ягнички народились.
В тебе товар весь хороший,
будеш мати мірку грошей.
Хоч не гроші, то полова,
в тебе жінка чорноброва.
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
прилетіла ластівочка.

ОЙ СИВАЯ ТА І ЗОЗУЛЕЧКА

Українська народна щедрівка

Ой сивая та і зозулечка,
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

Усі сади та і облітала,
щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

А в одному та і не бувала.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

А в третьому — дрібні зірки.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

А в тім саду три тереми.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

Ясен місяць — пан господар.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

У першому — красне сонце.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

Красне сонце — жона його.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

У другому — ясен місяць.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

Дрібні зірки — його дітки.
Щедрий вечір, добрий вечір,
добрим людям на здоров'я!

У ЛІСІ ВЗИМКУ

Оповідання

Насипало снігу в лісі багато, такого пухкого снігу та білого. Ходити в лісі взимку важко людині. А на лижах куди завгодно пройдеш.

Тихо навколо в лісі, тільки поскрипує веселий морозець у стовбурах сосен, ялинок та дубів.

Скрип-скрип...

Тварини лісові не бояться снігу й морозу не бояться. Одяглися в тепле хутро звірятка, у густий пух пташки й шукають собі їжу.

Під дуплом старого дуба миша собі ще влітку нірку вирила, наносила тоненьких травинок і сухого моху — зробила тепле кубельце. Спала миша, виспалась, треба піти й погуляти. Вилізла з нори, озирнулася навкруги. Тихо, очі сліпить білий сніжок.

Засипав сніг стежечку, що миша протоптала, прогулюючись. Вилізла вона на пеньок, дивиться — сухе насіннячко сюди вітер приніс. Поласувала сухим насіннячком і почала хутро своє чистити. Аж гульк — прямо над нею щось чорне й велике впало на стовбур дуба. Перелякалася миша, бо ворогів у неї багато. Перелякалася та — шубовсть із пенька прямо в нірку. Сидить, не поворухнеться. Зраділа, що втекла від страшної халепи.

Що ж воно за страхіття впало на стовбур? Тихесенько визирнула миша з нори, роздивилася, аж то дятел прилетів жуків шукати. Це птах не страшний. У дятла дзьоб міцний і лапи, мов гачки. Чіпляється дятел за кору дерева й лазить, куди захоче, — угору, униз, в один бік, у другий бік. Лазить дятел весело по деревах і — стук-тук дзьобом, тук-стук...

Працює дятел, аж цурки летять. Ось під корою сховався на зиму жучок-шкідничок. Улітку буде цей жук дереву шкодити. Дятел колупнув кору, зирк — жучок. Схопив жука й проковтнув. Так і працює дятел цілісінький день — винищує шкідників, що під кору поховалися.

Побачила миша дятла — вилізла з нори. Раптом стрибнула на пеньок білка, шишка соснова в неї в лапах. Сіла білочка снідати. На мишу, на дятла позирає, шишку гризе, насіння вилуцує.

А хто воно там стрибає між кущами, серед сухого бур'яну? Дятел писнув тихо й замовк, білка насторожилася, а мишка вже не тікає в нору — поглянути цікаво на того великого звіра. Білка не тікає, дятел працює спокійно — значить, звір не страшний. Та то ж заєць пухнастий шукає собі захисний куточок для відпочинку! Стрибнув до молоді дикої груші, погриз трохи кори й прямо до пенька, де мишача нора. Отут він і відпочине. Звірята не страшні зібралися. Лисицю або вовка здалеку помітять дятел та білочка. Тікатимуть вони — заєць і собі пострибає, не наздоженуть.

Не знав заєць, що його слідом давно вже лисиця йде та стежить за ним.

Вирив собі ямку під пеньком заєць і ліг, задрімав. Тепло йому у своєму хутрі в затишку лежати. Коло нього миша прогулюється, шукає поживи.

А лисиця здалеку побачила білочку й дятла. Присіла тихенько. Бо знає — сполохають зайця, тільки почне вона наближатися до пенька. Не впіймає тоді прудкого зайця.

Сидить лисиця й чекає. Тихо навколо в лісі. Аж ось зарипів сніг здалеку, зашелестів сухий бур'ян, об дерево вдарилася гілка. Розмову чути.

Білочка стрибнула. Заєць помчав. Лисиця шмигнула поза кущами.

Усі звірі кинулися врозтіч. А миша залізла в нірку й сидить. Сидить і боїться визирнути.

Це ми з Василем у ліс прийшли й нарobili переполоху... Роздивилися ми з Василем сліди на снігу й зрозуміли все, про що оце вам і розповіли.

Олександр Копиленко

ФАНТАСТИЧНІ МАНДРІВКИ У СВІТІ ЧУДЕС І В КОСМОСІ

МАНДРИ І ПОДВИГИ ХИТРОМУДРОГО ПЕРЕМОЖЦЯ ДВАНАДЦЯТИГОЛОВОГО ЗМІЯ ЛИЦАРЯ ГОРЧИКА, ЙОГО БАНКОНОСЦЯ ТРЕТЬОГО ЗАЙВОГО ТА КРАСУНІ КАРОЛІ

Уривки з повісті

Подія перша

У прадавні часи на нашій Україні жили лицарі.

Носили вони залізні лати, кольчуги та шоломи, мали мечі, списи та щити, їздили верхи. Маленькі лицарі ходили до школи, а великі їздили на лицарські турніри та билися з одноголовими, двоголовими, триголовими і навіть шестиголовими зміями та іншими різними чудовиськами, яких тоді на Україні було повно-повнісінько.

Ті одноголові та багатоголові зміїська були так знахабніли, що мало не щодня вимагали собі на сніданок по красуні.

Уявіть собі, навіть таке собі сопливе змієня, що у нього ще й молоко на губах не обсохло, а й те верещить:

— Хочу красуню на вечерю! Та щоб була чорнява і з кирпатим носом!

Зрозуміло, що красунь ставало все менше та менше.

Лицарів теж, бо змії ковтали їх не лише на обід, але й на вечерю.

Та найстрашніші часи настали, коли з'явився на північних землях невиданий Багатоголовий Змій Горинич. Скільки у нього було голів — ніхто не знав. Бо того, хто з ним зустрічався, серед живих більше не бачили. Знали лишень, що голів тих дуже багато — за один раз Змій міг проковтнути ціле село.

Тоді володар західних земель князь Галицький вирішив скликати усіх лицарів, які залишилися, аби з ними порадитися, як того багатоголового змія перемогти.

Спочатку зібрав він п'ятихвилинку — всіх своїх міністрів, депутатів і просто мудреців — та й каже:

— Погані справи, хлопці, з тим лицарством. Одні лицарі поїхали за кордон — там, кажуть, дракони менші, битися з ними легше. Інші почали кат зна чим займатися — продають по містах хто пиво, хто цукерки. Лати поскидали, мечі позакидали. Просто жах! Що робити будемо? Лицарство гине!

Один депутат каже:

— А давайте ми закон такий видамо — хто за три дні не повернеться з-за кордону, того вже ніколи не пустимо додому!

Князь каже:

— То вони й не повернуться! І кому гірше буде? Нам!

— То давайте, — каже один мудрець, найстарший у партії мудреців, — позабираємо у них те, чим вони торгують! От вони й знову за мечі візьмуться!

Зажурився князь, підперши голову рукою:

— Ой, Господи, ну що ж мені робити, як у мене такі дурні радники!

Отоді і послав він по всіх краях і землях своїх поштових (ні, не тих, що працюють на пошті, а тих, що служили у його почті). Вони сурмили у великі сурми і сповіщали:

— Князь Галицький зволив скликати на велику лицарську нараду всеземельну і всекрайову лицарів поважних, заможних і незаможних, з нагородами і без нагород, уславлених і невідомих у третю неділю сьомого місяця до стольного граду Галицького! З собою князь просить мати зброю, звичну для руки лицаря, та харчі на тиждень.

Подія друга

Коли поштові сурмили на найбільшому майдані у свої сурми, лицар Горчик саме підкріплювався цукерком від «Світоча». Лицар Горчик дуже любив «Світоч». Він полюбляв і «Марс», і «Хрумок», і «Снікерс». Але без «Світоча» лицар Горчик просто не міг жити.

Отож лицар Горчик сидів та наминав цукерки від «Світоча», вже сьогодні п'ятнадцятий чи шістнадцятий.

Над ним на гілках гойдалися мавки та цвірінькали жар-птиці, а у траві шмигали малесенькі травоїдні динозаврики. Чому малесенькі? Бо на той час уже всі великі вимерли. Залишилися де-не-де середні та ще малесенькі — трохи більші за ящірок.

Мавки видурювали у лицаря Горчика цукерки, а динозаврики підбирали крихти з землі.

Зачувши про лицарський турнір, лицар Горчик проковтнув останній шматочок, втерся рукавом і вирішив тут-таки їхати на турнір.

Бо що було йому вагатися — ще не зовсім великому, але вже й не маленькому, з усіх боків гождому, хороброму лицареві?!

Отож спакував він пару десятків цукерків від «Світоча» на дорогу, змастив олією «Олейна» свої лицарські залізяки, де вони трохи проіржавіли, та й забороло, щоб воно без скреготу опускалось і...

Ні, стривайте, ми ще забули про коня!

Еге ж, свиснув лицар у два пальці:

— Ге-гей! Сива Кобурко, ану сюди!

І став перед ним коник, вірніше, конячка, бо це була дівчинка-конячка Кобурка, між іншим, дуже вередлива і панькана. Почухала вона заднім копитом за вухом і питає:

— Ну, чого тобі не сидиться?..

— На турнір поїдемо, — каже лицар Горчик.

— У-у! — махає головою конячка Кобурка.

— Чого: у-у? — питає лицар.

А Кобурка йому копито під ніс:

— Бо у мене всі підкови повідлітали!

Пошукав у кишнях лицар Горчик, знайшов якісь гривні, що тато-лицар йому на цукерки давав і повів Кобурку до коваля.

За дві гривні підкував коваль Кобурку.

— Ну, то поїхали, чи що, — каже Горчик Кобурці.

А вона знову головою мотає:

— У-у!

— Ну що знову? — сердиться лицар Горчик.

— Еге, — каже ображено конячка, — як собі — так і лати «Олейною» помастив! А мене прикрасити що, не треба? Та й не годиться лицарю без свого знамена у дорогу вирушати!

Почухав потилицю лицар Горчик — правду Кобурка каже.

Узяв він скотча золотого кольору, що йому з тридесятого царства контрабандою привезли, навирізав з нього трилисників конюшини, одного, найбільшого, наклеїв на синє знамено, другі, менші, — Кобурці на попону та на вуздечку — ось тобі і прикраса, і відзнака!

— Ну, тепер інша річ! — Кобурка задоволено.

Подія третя

Помолився лицар Горчик і вирушив у далеку дорогу.

Їхав день і вечір, доїхав до невеликого лісу.

У тому лісі вирішив переночувати. Вибрав дуба, під ним розклав багаття, а Кобурку пустив пастися.

Не знав лицар Горчик, що в цьому дубі жив Той-Що-В-Дуплі-Сидить.

А Той-Що-В-Дуплі-Сидить саме дуже солодко спав. Бо мав уночі йти на чергування по лісу — лякати пізніх подорожніх.

Отож спить собі Той-Що-В-Дуплі-Сидить, коли це дим з багаття йому просто до носа потрапив. Давай він чхати і кашляти, аж з очей сльози покотилися. Яке тут далі спання?!

Визирнув Той-Що-В-Дуплі-Сидить з дупла — якийсь дрібний лицар під деревом багаття палить.

— Хе-хе! — аж потер руки від задоволення Той-Що-В-Дуплі-Сидить, — сама робота до рук прийшла! Ну, стривай! Зараз я тобі покажу, як у мене під носом димом смердіти!

Спочатку Той-Що-в-Дуплі-Сидить заухкав совою.

А лицарю Горчику — байдуже. Сидить собі, цукерком вечеряє.

(Але це аж ніяк не означає, що ти можеш робити так само! Ти ж ще не лицар!)

Тоді Той-Що-В-Дуплі-Сидить завив вовком.

А лицар Горчик до другого цукерка береться.

Тоді вже геть сердитий Той-Що-В-Дуплі-Сидить заревів Змієм Горничем.

Ви чули, як реве Змій Горинич?

Я теж ні, але це має бути дуже страшно!

А лицарю Горчику — хоч би тобі хни!

Обтрусив він крихти з вафельних цукерків, устав, потягнувся та й каже:

— Ну, хто ти там такий страшний, вилазь!

Почував свою кострубату голову Той-Що-В-Дуплі-Сидить, обтріпав зі своєї листяної одежі хробачків і гусениць, та й виліз.

Став коло дуба і знічено те дерево колупає, очі в землю опустив — соромно йому, що лицаря не злякав.

— Ну що? — каже Горчик. — Будемо битися чи миритися?

— Та де мені з таким хоробрим лицарем битися! — каже Той-Що-В-Дуплі-Сидить. — Я тепер за те, що тебе не налякав, повинен три рази тобі у пригоді стати!

— А що ти робити вмієш? — питає лицар Горчик.

— Совою ухкати, потилицю подорожнім могильним холодом лоскотати, болотяного смороду напускати...

— Е-е-е, ні, — каже лицар Горчик, — це не знадобиться! Не треба мені такого слуги! Лізь назад у своє дупло.

— Не можу! Тепер я від тебе не відстану!

— Ну то й грець із тобою! — каже лицар Горчик. — А мені ніколи. Зібрався та й рушив у дорогу.

А Той-Що-В-Дуплі-Сидить жолудем перекинувся та й у лицареву торбу запхнувся. А за ним і Грець, якого лицар Горчик згадав.

Бо той Грець тоді з'являвся, як його хто-небудь згадував. Він тільки й чекав, аби до того, кому його побажали, вчепитися і йому шкоду робити.

Отож Грець до Того-Що-В-Дуплі-Сидить вчепився і за ним у торбу — гульк! Той-Що-В-Дуплі-Сидить його не побачив, бо вже у жолудя перекинувся. А схожий Грець був на таке собі худе-худюще поросятко — рильце у нього довге, на ніжках ратиці, ще й хвіст у кільце закручений з китичкою на кінці. Лицар Горчик далі собі поїхав, не підозрюючи, що ще одного непрошеного гостя у торбі везе.

Подія четверта

Доїхав лицар Горчик до невеличкого озерця, очеретом та лататтям зарослого.

Раптом чує — хтось плаче.

Підійшов до берега, комиші розгорнув, аж водяники, наче жабенята, у воду з берега побулькали, — а на листочку з латаття маленька русалонька сидить і реве, брудні сльози по щоках розмазує.

— Ти чого? — питає Горчик.

— Не хочу в цьому озері жи-и-и-ити! Мене тут усі дражня-а-а-а-ть, бо у мене хвостик не такий, як у всіх.

Дивиться лицар Горчик, а у Русалоньки справді хвостик, як у золотої рибки. У всіх решти русалок — як у коропів, а в неї — рожевими хвилями спадає, наче м'який серпанок.

Узяв лицар Горчик трилітрову скляну банку з-під маринованих огірків, посадив туди Русалоньку і каже:

— Поїдеш зі мною до князя Галицького. У нього в басейні, я чув, усякі заморські сирени та ундини проживають — і данські, і грецькі, і ще там усякі різні земноводні.

— А що ж я там робитиму? — питає Русалонька. — Я ж іноземних мов не знаю!

— От і будеш їх по-нашому вчити!

Отак і поїхав із трилітровою банкою в руках.

Подія п'ята

Доїхав лицар Горчик до великої печери.

У тій печері жив Той-Що-Печери-Рис. Він був величезний, волохатий, з лапами-лопатами, наче у крота.

Той-Що-Печери-Рис був дуже злий на усіх лицарів. Бо у горах всі печери належали йому, і жили в них змії, чудовиська та всілякі там дракони.

За печери змії, чудовиська і дракони платили йому квартплатню кажанами та щурами.

Тому Той-Що-Печери-Рис харчами ніколи не переймався. Нанесуть йому кажанів та щурів на місяць, він собі лежить та жує — ніякого тобі клопоту.

А як узялися лицарі битися з тою поганню, так печери порожніти почали. Той-Що-Печери-Риє тепер мусив сам, неборак, уставати та собі харчі запасати, бо нікому йому стало кажанів ловити.

Тому він оголосив війну не на життя, а на смерть усім лицарям. І допомагав зміям, драконам та чудовиськам: заманював лицарів до печер, завалював їх там камінням, заводив у підземні лабіринти і взагалі витворяв усілякі неподобства.

Подія шоста

Лицар Горчик зліз із Кобурки, стоїть — потилицю чухає. І просто неба йому ночувати не хочеться, і до печери — невідь-куди — лізти неохота.

Але тут саме дощик став накрапати. Нічого іншого Горчику не лишилося — поліз він до печери.

Нагріб сухого листя — влаштував собі постіль. Банку з Русалонькою біля себе поставив, Кобурку пастися пустив. Та й заснув.

А Грець тихенько з торби виліз, знайшов у печері вузький хід — і давай тим ходом дертися. Дерся-дерся, дерся-дерся, аж доки до барлогу Того-Що-Печери-Риє доліз.

Той-Що-Печери-Риє саме вечеряти збирався — юшку з кажанів доварював. Грець йому й каже:

— Ти тут різні смаколики викамарюєш, а там до тебе у печеру отакений лицарище заліз!

— Га? Де? Як? — розлютився Той-Що-Печери-Риє. — Ану давай його сюди!

— Тобі треба — ти й бери, — каже хитрий Грець, та й чкурнув назад до лицаря Горчика у торбу.

Спить собі лицар Горчик, коли чує — якийсь гуркіт. Та ще й його хтось у бік копитом штурхає.

А це Кобурка його будить:

— Вставай швидше, бо нас камінням завалює.

Поки лицар схопився — вже пізно було. Завалило вихід камінням. Мацав він, мацав стіни — одне каміння навколо.

Сів лицар Горчик та й чухає потилицю:

— Що ж мені далі робити?

А тут з його торби Той-Що-В-Дуплі-Сидить жолудем викотився.

Викотився та й каже:

— Еге, оце й настала моя черга тобі перший раз у пригоді стати!

— У якій це такій пригоді? — питає лицар Горчик.

— Та у такій, щоб тебе з цього підземелля визволити! — каже Той-Що-В-Дуплі-Сидить.

— Ну і що ти таке чарівне зробити можеш, щоб мене з цього підземелля визволити? — не вірить лицар Горчик.

— А ось дивися! — каже Той-Що-В-Дуплі-Сидить.

Дивиться Горчик — а Той-Що-В-Дуплі-Сидить вийняв з-за пазухи очеретинку, знайшов шпарочку в стіні і давай з очеретинки у ту шпарочку дути.

Дув-дув, дув-дув, аж захекався. А тоді взяв камінця та — кресь! — об нього Горчиковим мечем!

Я-ак бабахне за кам'яним завалом! Я-ак заверещить Той-Що-Печери-Рис та я-ак дремене! Аж під ним уся гора захиталася.

А каміння розлетілося!

Бачить Горчик — якийсь прохід. Ну що його робити? Треба якось вибиратися.

Полізли Горчик з Кобуркою через те каміння.

А Той-Що-В-Дуплі-Сидить знову жолудем перекинувся — і в торбу! А за ним і Грець, що теж було з торби виліз — подивитися, що там таке сталося.

Грецю дуже не сподобалося, що Той-Що-В-Дуплі-Сидить лицарю Горчику допоміг.

Узяв він тихенько жолудя і хотів з торби викинути. Але Той-Що-В-Дуплі-Сидить враз собою перекинувся.

Побачив Греця і каже:

— А ти тут що робиш і звідки взявся?

— А я той Грець, що мене до тебе оцей дрібний лицар послав.

— Та на якого ти мені греця здався!

— Га-га, — радіє Грець, — тепер я від тебе не відстану.

— Ще й як відстанеш! Ану, геть з торби!

— А дзуськи.

— То я тебе сам викину.

— А спробуй!

Давай вони у торбі вовтузяться. Грець у Того-Що-В-Дуплі-Сидить на голові плигає, а Той-Що-В-Дуплі-Сидить йому п'ястуки у боки тиче. Та так розплигалися, що торба почала підскакувати.

Лицар Горчик побачив і дивується:

— Що то таке з моєю торбою робиться?

Та кулаком я-ак дасть по торбі! В обох нечистих аж памороки забилися. Зіщулилися вони на дні торби і притихли.

А лицар Горчик далі поліз.

Галина Малюк

ТАЄМНИЦЯ ЧОРНОГО ОЗЕРА

Того ранку ми з татом поїхали на пташиний базар купувати рибок. Я весь час боялася, що рибок там не буде, а продаватимуть самих пташок. Та виявилось, що на базарі повно усяких звірів. Якась гладка тітонька тримала в руках кошика з малесенькими цуциками й голосно примовляла:

— Справжні японські кишенькові собаки! Найкращий друг у сучасній квартирі! Жити може в рукавичці! Гавкає дуже тихо, сусіди не сваритимуться. І мало їсть... Купуйте! Кишеньковий друг людини — економно й модно!

Я роздивлялася отих економних цуциків, але тато потяг мене далі. І раптом ми обоє спинились, мов укопані. Навпроти нас за прилавком стояв носатий дядько в засмальцьованому піджаку, а перед ним у великій банці сиділи... дві білі жаби. Так, справді, жаби були зовсім білі, з рожевими очима, а в усьому іншому — точнісінько такі, як їхні зелені родички.

Дядько вдоволено всміхнувся, підніс брудного пальця і сказав:

— О! Досягнення сучасної науки! Купуйте! Недорого віддам — по долару за штуку!

Тато стояв з розкритим ротом. Я й сама відчула, що від подиву роззявила рота. Але тут тато стріпнув головою й дуже ввічливо спитав у дядька:

— А навіщо нам біла жаба?

— Та ви що? Радість дитині яка! Скрізь жаби зелені, а в неї біла буде! Не сумнівайтесь! Купуйте!

І тато якось розгублено простяг дядькові гроші.

— Та беріть уже дві, до пари. Щоб їм сумно не було, — сказав дядько і вправно запхав у поліетиленовий пакет двох білих жаб. Потім подмухав у пакет: — Щоб їм дихати було чим, — і тицьнув мені в руку.

— Тату, а рибки?! — раптом згадала я і з жахом подумала, що замість омріяних рибок в акваріумі сидітимуть ці дві страшніючі жаби, а може, ще й кумкатимуть, як на болоті.

— З рибками, Олю, тепер нічого не вийде. Як вони житимуть в одному акваріумі з жабами? — сумно сказав тато. Він уже й сам, мабуть, був не радий, що піддався на вмовляння дядька.

Аж тут мій погляд спинився на одній жабі, і я мало не зойкнула з переляку: вона підморгнула мені своїм банькатим рожевим оком.

«Та ні, не може цього бути, — подумала я. — Жаби не можуть отак по-змовницьки підморгувати! Це мені просто привиділося».

Та жаба й далі пильно дивилася мені в очі, а тоді я раптом виразно почула у себе в голові:

— Не бійся, Олю! Ми тобі все пояснимо. Тільки віднеси нас до Чорного озера. Скоріше!

Я вражено глянула на тата, але він, здається, нічого не помітив. А в голові моїй знов озвався роздратований голос:

— Швидше! Бо ми тут задихнемося!

І я слухняно попросила тата:

— А можна, я випущу жаб на волю? Шкода їх. Адже відпускають навесні пташок...

— Олю, ми ж їх тільки-но купили, — образився тато.

Та я не відступала:

— То й що? Ти ж мені їх подарував. І тепер я можу робити з ними, що схочу. Ти ж сам мене вчив берегти природу.

Тато здивовано глянув на мене. Потім перевів погляд на жаб. А ті, ніби почувши нашу розмову, полягали на дні поліетиленового кулька й позакочували великі рожеві очі.

— Господи, дивитися на них гидко. Ще й додому не доведемо. Мабуть, і справді відпусти їх, коли хочеш. Теж мені, досягнення науки! — згадав тато слова носатого дядька, махнув спересердя рукою й пішов додому.

А я, притискаючи кулька до грудей, мов навіжена, бігом кинулася до Чорного озера. Добре, що воно було зовсім недалечко, посеред величезного занедбаного парку.

Тепер, восени, коли листя з дерев поопадало, людей тут було зовсім мало. Де-не-де на березі озера куняли над вудочками сонні рибалки, а вода в ньому й справді була чорна й каламутна.

Я присіла навпочіпки біля куща бузини й швидко розв'язала вузол на кульку. В ту ж мить жаби, немов пружини, повистрибували на землю. Кілька секунд вони посиділи, тяжко дихаючи й кліпаючи банькатими очима. А тоді, як за командою, зіп'ялися на задні лапки, і я побачила, що на черевцях у них прилаштовані замки-блискавки.

— Допоможи нам скинути з себе цю погань! — знову почулося в моїй голові.

І я слухняно нахилилася й обережно розстебнула замок на животі в однієї, а потім у другої жаби. Подумки я впіймала себе на тому, що вже ні з чого не дивуюся.

Біла жаб'яча оболонка розпалася на дві половинки, мов гороховий стручок, і впала на сухе листя мені під ноги. Переді мною стояли двоє невеликих кошлатих чоловічків. Вони були вкриті зеленим хутром, схожим на жабуриння. Очі їхні світилися яскравим жовтим світлом, а на голові стирчали маленькі зелені вушка. Немов ріжки. Найбільше мене вразили їхні носи — довгі й рухливі, як хоботи.

— Мене звать Дроном, — озвався один чоловічок. Я помітила, що в нього з-під зеленого хутра випинається чимале черевце.

— А я — Круць, — тихо промовив другий.

Він був якийсь понурий і боязкий. Весь час озирався й сумно ворухив довгим носом-хоботом, немов приножуючись до небезпеки.

— Добре, на цьому урочисту частину закінчено, — нетерпляче затупцяв на місці пузатенький Дрон. — Про тебе ми все знаємо. Тому можеш нічого не розповідати.

— Звідки?! — нарешті здивувалась я.

— Ми вас усіх наскрізь бачимо, — зневажливо махнув ручкою Дрон і, як мені здалося, зверхньо примружив очі.

— Тобто як це — наскрізь? — злякалася я.

— Та просто ми читаємо ваші думки, ото і все, — якось вибачливо пояснив Круць.

«Тільки цього мені бракувало, — подумки вжахнулась я. — Двоє якихось волохатих пуголовків можуть прочитати будь-яку мою думку! Треба думати тільки про гарне й шляхетне, — вирішила я. — Наприклад, про те, як я підбрала на смітнику шолудиве цуценя, як віддала бутерброда голодному котові. А ще я сьогодні поступилася місцем якійсь бабці в трамваї. Правда, виявилось, що вона була п'янюча і весь час співала хуліганські пісеньки».

І тут, як навмисне, мені в голову полізли ті дурнуваті віршики.

— Нічого собі дитинка нам трапилася, — уїдливо зареготав Дрон і задоволено почухав черевце.

— Ви що, знуцаетесь з мене?! — крикнула я. — То й залишайтеся тут самі. А я пішла додому. Шукайте собі інших рятівників!

Я й справді повернулася і хотіла вже йти геть. Ненавиджу, коли з мене сміються.

— Ой, ой, ой! Ми дуже злякалися... Не кидай нас напризволяще, любя дівчинко! Ти єдина наша надія!

Я глянула на гладкого Дрона й побачила, що він нахабно шкіриться. Зуби в нього виявилися яскраво-оранжеві. Як у нутрії.

Але тут мій погляд упав на Круця. І я вражено спинилася. Маленький волохатий чоловічок тихо схлипував, сльози бігли з його жовтих очей, а хоботок смішно посмикувався.

Я враз забула про образу й нахилилася над нещасним носатим чоловічком. Мені схотілося взяти його на руки й притулити до себе, як кошения.

Мабуть, Крुць прочитав ці мої думки, бо з жалю до себе захлипав ще голосніше.

Дрон умить споважнів, підійшов до плаксія і якось винувато поторсав його за плече. Той трохи заспокоївся.

— Нічого собі подорож у нас вийшла, — раптом зовсім іншим голосом сказав черевань. — Скільки було надій, скільки експериментів... А все скінчилося брудною баюрою, — він махнув лапкою в бік Чорного озера, — і тим, що нас упіймав перший же п'яниця-браконьєр. Звичайною авоською. Ось що найганебніше.

— Може, ви мені врешті розповісте все нормально, по-людському, — попросила я Дрона й схаменулася — в цій ситуації «по-людському» розповісти було просто неможливо.

Та уїдливий черевань цього разу ніби не звернув уваги на дурницю, яку я змолала. Він замислено поворушив хоботом, а потім якось по-особливому глянув на мене.

«Просвічує мою нещасну голову, як рентгеном», — ще встигла подумати я і відчула, що зі мною коїться щось незрозуміле. Я ніби почала виходити зі свого тіла. Це тривало якусь мить. І раптом я побачила себе збоку. Цибата чорнява дівчинка із зеленими очима сиділа на горбочку, встеленому сухим листям. Здавалося, що вона мріє про якісь дівочі дурниці. Але я знала: це лише моя порожня луска, машкара. Сама я, невидима й безтілесна, стою поруч і очей не можу відвести від своєї покинутої оболонки.

Я вискочила зі свого тіла так само, як ці малі волохаті покручі зі своїх жаб'ячих комбінезонів.

— Гей! — почувла я голос Дрона. — Не бійся. Цей фокус уміють робити всі наші.

— Ваші? Хто?

— Зараз ти все побачиш сама. А чи зрозумієш — це вже інша справа, — капосний Дрон зробив знак Круцю, і вони вправно почали натягати на себе жаб'ячі костюми.

Раз! І блискавка зацібнута. Переді мною знову сиділи на землі дві білі лупаті жаби. І тут я не витримала, наче тепер це було найважливіше, і спитала:

— А чому ви білі? На вас же одразу звертають увагу.

— Знайшла про що питати. Ну... творча невдача, — забубонів Дрон. — Щось там не вийшло з барвниками. І потім водичка у вас... сірчана кислота навпіл з мазутом. Дивно, як ваші нещасні жаби тут виживають.

— Екологічні мучениці, — докинув Круць, і голос його зрадливо затремтів.

— Та підбери ти свої соплі! — гарикнув пузань на свого сентиментального товариша. — Тут ціла цивілізація гине, а йому якихось жаб шкода!

— Як це — гине? — вражено спитала я.

— А отак! Гаплик вашій цивілізації. Йолопи нещасні! Самі винні. Дивно, що ви ще не все зжерли й отруїли. Теж мені — «царі природи»! Тьху! — Дрон спересердя хотів плюнути, але замість того з його рота вилетіла якась довга рожева стрічка й зачепилася за гілку бузини.

— Ну от, бачиш, вічно ти сердишся, лашся, а тепер в тебе відлетів язик. Я ж казав, що маскувальні костюми ще не готові. І взагалі, на цю планету летіти було небезпечно, — запхивькав Круць.

Та Дрон, який тепер не міг сваритися вголос, перейшов на телепатичні лайки.

У голові в мене задзвеніло, і я почула:

— То що, так і будеш гав ловити? Ну, прибульці ми, ну, представники високорозвиненої цивілізації. Хотіли допомогти «друзям по розуму». От і вклепалися в цю брудну баюру.

— Бідолашна наша тарілка лежить на дні болота. Ніякими силами витягти ми її звідти не можемо, — жалібно додав Круць. — І крім п'яниць ми тут нікого не зустріли. Намагалися полагодити двигун — усе марно!

— А коли наважилися вийти на поверхню, тут-таки попалися тому носатому ханізі.

«Ну й жаргончик у цих прибульців», — подумала я. І одразу ж Дрон визвірився на мене:

— А як ти гадала? На цьому озері ще й не таке почуєш. Ми — видатні вчені, автори трансгалактичних проектів, винахідники

міжзоряних телепатичних струменів! Ми були продані на смердючому аборигенівському базарі за кілька жалюгідних зелених папірців! — я відчула, що Дрон, якби міг, заскреготав би подумки зубами.

— Та чому жалюгідних? Це ж валюта — долари! — спробувала втішити я розгніваного вченого. Та відчула, що його аж тіпає від люті й приниження, і вирішила більше не ятрити йому рани.

— Ходімо! — похмуро мовив Дрон. — Він чомусь вважає, що ти зможеш нам допомогти.

Круць ураз перестав зітхати й жалітися і суворо промовив:

— Так! Я в цьому впевнений. А ти, Дроне, не ображайся на мене, — просто цинік! — і Круць рішуче стрибнув у воду. Дрон махнув лапкою і подумки наказав мені:

— За мною! — і теж шубовснув у чорну каламуть.

Я здригнулася, передчуваючи холодну купіль, але, занурившись у воду, не відчула нічого. «Ага! Я ж зовсім забула — тепер я привид...»

На дно Чорного озера ми спустилися дуже швидко. Дві білі жаби пливли попереду, смішно дригаючи лапками, а я ледве розрізняла їх серед каламутної води. І коли вони спинилися й присіли на краю якогось маленького круглого предмета, я спершу не зрозуміла, що це і є космічний апарат — посланець могутньої цивілізації.

Я мало не зареготала. Цей міжгалактичний корабель був схожий на звичайну пластмасову тарілочку з іграшкового сервізу. Тарілка була вкрита мулом і грязюкою та вже наполовину вгрузла у дно.

Дрон нахилився і натиснув на якусь невидиму кнопку. Зверху відкрився маленький люк, і Дрон з Круцем спритно пострибали всередину. Я, мов прозора хмаринка, просочилася за ними.

Нутроці тарілки були дивні. Жодних меблів там не виявилось. Лише на стелі я помітила два гаки.

— Ми на них спимо, — пояснив мені Круць.

— На чому? — не зрозуміла я.

— Почепившись ногами за гачки. Головою донизу.

— Навіщо?

— Це для того, щоб у польоті, який часом триває сотні років, не старіти.

— Як? Невже все так просто? Для того, щоб зберегти вічну молодість, треба просто спати догори ногами, як кажан?

— Так! Це перша таємниця, яку ми тобі відкрили, — озвався Дрон. — А тепер до діла. Поглянь, це і є наш надпотужний двигун, — Дрон заговорив поважно, навіть урочисто.

— Ось він! — Круць показав на блискучий плаский предмет завбільшки з ніготь на мізинці.

Я придивилася й зойкнула з подиву:

— Та це ж звичайна сонячна батарейка!

— Так! Але чому звичайна? Це один з найвидатніших винаходів нашої цивілізації. Хоча що ти в цьому розумієш?

— Заждіть! — я просочилася крізь люк і за мить уже стояла на березі біля свого покинутого тіла.

Я знову з цікавістю поглянула на себе збоку. Треба сказати, що картина була невтішна: порожні, вирячені очі, роззявлений рот, розкудане чорне волосся... Але треба було поспішати. Я зосередилася і уявила, як входжу в свою оболонку. Так, як Круць і Дрон залазять у свої жаб'ячі костюми. І в ту ж мить відчула, що в мене страшенно свербить у носі.

«А тепер ще й застудилася, — встигла подумати я і побачила, як до мене підстрибують двоє білих жаб.

— Куди ти втекла? — обурено закричав на мене Дрон.

— Невже ти злякалася? — докірливо приєднався до нього Круць.

Та я нічого не пояснювала — просто розстегнула годинника в себе на руці, підчепила нігтем кришечку і витрусила на долоню маленьку сонячну батарейку. Точнісінько таку, яка лежала у зелених чоловічків. Тільки моя була нова.

— Звідки? Звідки це у тебе!? — Круць вражено лупав рожевими очима.

— Та в нас їх повно. Як бачите, не такі вже ми й відсталі. Просто вам не пощастило — одразу потрапили на дно брудного Чорного озера й чули розмови лише місцевих волоцюг.

Але інопланетяни мене не слухали. Мов заворожені, вони дивилися на батарейку, що лежала на моїй долоні.

— І ти зможеш віддати нам ЦЕ? — несміливо озвався Круць.

— Так, будь ласка, — і я простягла йому батарейку.

— Вибач, — подумки перепросив мене Дрон. — Я помилився. Виявляється, ви не такі вже й безнадійні. Прощавай, Олю! Зараз нам треба відлітати. Але ми повернемося. Неодмінно.

— А як же ви мене знайдете?

— Не хвилюйся, тепер ти зможеш спілкуватися з нами на будь-якій відстані. Вважай, що це тобі подарунок від нас. Передавати думки значно простіше, ніж керувати космічними апаратами.

Я не встигла нічого відповісти. Як видно, Дронові й Круцю хотілося якнайшвидше відлетіти додому. Вражень від першого візиту на Землю їм було цілком досить. Вони помахали на прощання лапками й шубовснули у воду.

За кілька хвилин я побачила, як над озером засвітилася малесенька зелена цяточка. Вона піднімалася все вище і вище вгору, аж поки зникла серед сутінків, які вже опустилися над Чорним озером.

Я стріпнула головою. Невже все це було насправді — ця зустріч із представниками позаземної цивілізації? Але ж я так нічого й не встигла дізнатися про них.

Я похнюпилася і повільно пішла з парку. Аж тут у мене в голові залунало:

— Не журись! Ми прилетимо. І дуже скоро. Через місяць або через рік. Ти тільки чекай на нас!

Відтоді я щодня стою на голові — про всяк випадок, щоб не старіти. Треба ж дочекатися чужопланетних прибульців!

Леся Воронина

ПРИГОДИ ЛУМПУМЧИКА

Уривки з повісті

САТУРН

Це було широке поле, засіяне дивними квітами дуже яскравих кольорів. А поміж квітами здіймалися над полем великі сяючі кульки. Кульки переливалися всіма барвами, ніби віддзеркалюючи довколишній світ.

Я стояв посеред якоїсь галявини і здивовано розглядався довкола. Тут усе було круглим! Круглі квіти, округлі дерева і навіть хмарки, що підіймалися в небо, ніби кільця білого диму. А небо було не голубим, а зеленим.

Раптом звідкись випорхнула зграйка малих голубих кульок і полетіла просто на мене. Я аж присів від несподіванки, але кульки пронеслися над головою з веселим передзвоном.

Де я?! Треба було тікати, а куди? Он до того найближчого куща!

Ноги важко відривалися від ґрунту, а все моє тіло було таким важким і незграбним, як мішок піску. Я спробував зробити крок, але заледве витяг ногу. Неймовірними зусиллями став просуватися пухкою поверхнею галявини.

Ще трішки — і я звалився у теплий пух під кущем.

А де ж кульки? Вони кружляли над галявиною, стрибали, і від їхніх голосів усе повітря довкола вібрало незвичайною музикою.

Лум-пум! — раптом щось лунко гупнуло просто перед моїм носом. Ще один м'ячик звалився з куща — і я раптом виразно почув: «Привіт, Васильку!»

Хто тут ще Василько?! Я зіщулювся і притулювся до м'якого стовбура, бо тікати було нікуди. А те кругле створіння гоїдалося на пісочку і посміхалося.

Дивина, у нього не було ні рота, ні носа — тільки очі, але вони сміялися!

Чомусь мені не було страшно. Я навіть приблизно здогадатися не міг, куди потрапив. Може, я в комп'ютерній грі? І це мені сниться?

Треба щось придумати. Тепер я в засаді — кругом ті живі кульки, а позаду що? Там повно куців. Як перевірити, чи це реальний світ, чи віртуальний?

Раптом хтось торкнувся мого плеча — і я аж підскочив він несподіванки.

— Васильку, вже ранок. Пора вставати!

Це моя мама. Яке щастя! Я лежу в ліжку, надворі світить сонце і синіє небо.

Ну й сон приснився!

То це був тільки сон?! А вчорашня поїздка з татом у ліс? Це теж приснилося?

Я схопився з ліжка, натягнув штани і розглянувся по кімнаті. У кутку на м'якому кріслі лежав голубий м'ячик.

Ура, це був не сон! І м'ячик був точнісінько такий самий...

А що ж тоді снилося?

Я обережно підійшов до крісла, простягнув руку...

О, воно відкрило очі! І посміхнулося! Точно, як у сні!

— То ти мені не приснився? Ти є насправді? А де всі інші м'ячики?

— Вони у себе вдома.

Він це якось сказав, хоча у нього й не було рота. Можете собі уявити — він говорив неначе в моїй голові!

— Де вдома? Я їх бачив у сні! Чи то був не сон?

— Ти їх бачив на моїй планеті.

— На планеті? — я аж присів від несподіванки. — То ти інопланетянин? Здорово! Я завжди хотів побачити справжнього інопланетянина! Тільки я уявляв тебе зовсім по-іншому!

— У всесвіті багато планет, і їхні жителі дуже різні.

Усі думки в моїй голові наче висипалися з коробки. Треба луснути себе по лобі, аби прокинутися...

— Васильку, пора снідати! Біжи умиватися!

Мамин голос привів мене до тями. То я був на іншій планеті! Насправді! Зелене небо, м'який пісок, дивні запахи і звуки... Все це було справжнім!

Мабуть, вигляд у мене був зовсім смішним, бо м'ячик весь ледь не пирскав від веселоців.

— А як називається твоя планета?

— Сатурн!

— Ух ти! Клас! Я був на Сатурні!

Я аж підстрибнув від захоплення!

— Ти з ким там розмовляєш?

— Мамо, я вже йду! Слухай... — (я стишив голос) — а на чому ми туди літали?

— Просто в думці.

— Як — в думці? Ти жартуєш?

— Та ні. Твоя думка — це потужний енергетичний двигун. Я просто її підсилив — і ми разом злітали на Сатурн.

— Нічого не розумію... Я ж спав!

— Саме тому, що спав. Ти поклав своє тіло у ліжечко, бо воно важке, — і поки воно собі відпочивало, твоя свідомість... ти розумієш, що це таке?

— Ну, це все, що я думаю і відчуваю. Це мій мозок отут, в голові.

— Свідомість і мозок — це не одне й те саме. Твій мозок теж спав на подушці, поки ти літав. А все те, що ти думаєш, відчуваєш, любиш, бажаєш і що є тобою, окрім тіла, — те все літало. Ти хоч трішки мене розумієш?

— Навіть трішки розумію. Ти говориш про віртуальну реальність?

— Нехай буде й так. Поки що такого розуміння для тебе достатньо.

Вимовивши оте «віртуальна реальність», я аж запишався собою. Це я знаю із комп'ютерних ігор. Погодьтеся, що для десятилітнього хлопця це непогано. А ця «кулька» каже: «Поки достатньо».

— І що, моя свідомість може літати, куди захоче?

— Треба тільки чітко знати, чого ти бажаєш.

— Здорово... Але ж я все там бачив так, ніби насправді був на Сатурні!

— Ти ж насправді був.

Можете собі уявити, що б ви відчували на моєму місці! Думки нагадували кусючий рій мух, що облітали роєм мою голову.

Скільки комп'ютерних ігор про інопланетян ми зіграли з Сашком, скільки мультиків передивилися! Там інопланетяни були якісь страшні, злючі, вони нападали на землян і намагалися захопити нашу планету. А тут якийсь голубий м'ячик із великими зеленими очками, без рота і без носа. До того ж він розмовляє зі мною без звуку, лише у моїх думках. Спершу я цього навіть не помітив, бо добре чув його голос. Такий мелодійний, як дзвіночок. Аж потім до мене дійшло, що чую його не вухами, а чимось всередині. Ніби в голові вмонтовано маленький приймач.

Треба було бігти у школу, а я не знав, що мені робити.

А що б зробили ви?

Спершу я уявив собі, як принесу свого «м'ячика» до школи і голосно скажу перед усім класом:

— Всім привіт! А погляньте, що в мене є!

Але щось мене стримало. Важко було вгадати, як поведеться інопланетянин, що можуть викинути мої однокласники. Це ж не звичайний собі м'ячик!

Де ж тоді подіти свою знахідку? Залишити вдома, поки прийду зі школи?

— Слухай, мені треба бігти в школу. Ти мене почекаєш?

— Почекаю.

— Давай я тебе кудись заховаю...

— А для чого ховати?

— Ну, так... А ти не втечеш?

— Ні.

— Будь ласка, не тікай! Мені так цікаво! Я скоро прийду!

Почувши мамині кроки, я вискочив із кімнати і побіг умиватися.

ЯК ВИГЛЯДАЄ ІНОПЛАНЕТЯНИН

На стадіоні зібралася вся футбольна команда. Хлопці бурхливо обмінювалися враженнями.

— А їхній воротар мазав всі удари!

— А як я пасував з лівого боку?

— Хлопці, за рік ми будемо грати в юніорському чемпіонаті!

— Ну, це ти вже розмріявся.

— Свистуне, тренер казав, що тебе не візьме в команду! Ти забув?

— А тобі яке діло, візьме чи не візьме?

— Бо ти думаєш, що головою можна тільки м'ячі забивати!

Остап на прізвисько «Свистун» схопив воротаря Дімку і жбурнув на землю. Хлопці кинулися їх розбороняти. Свистуна краще не зачіпати, але Діма любить дражнити його.

Ми підбігли до гурту, коли Діма уже розмазував кров з носа.

— Дурень булькатий! Тебе в наступний клас не переведуть!

Ну от! Все, як завжди. Спробуй їм розповісти про серйозні речі! І що Лумпумчик подумає про нас?

Я не люблю бійок, завжди розгублююся, коли треба давати відсіч кулаками. А Сашка хлопці трішки побоювалися, бо він займався вільною боротьбою. Він підійшов до Свистуна, струснув його — і Остап відразу охолов. Діма обтрусив пил і з півнячим запалом готовий був знову кинутися на Остапа

— Ну все, — рішуче сказав Сашко. — В нас серйозна розмова. До нас прилетів інопланетянин.

— І зараз надає тобі по носі! — Діма підсунув кулака під ніс Остапові, а той з усієї сили викрутив йому руку. Діма заплакав.

Тут Сашко не витримав і дав рішучого стусана Остапові.

— Хай не лізе до мене! — рвонувся Остап.

— Та перестаньте ви! Я серйозно! — розсердився Сашко.

По дорозі ми обмірковували, як почати з хлопцями розмову. Новина була не така собі. А тут Сашко випалив усе одним духом — і його навіть не вислухали.

— Послухайте, — сказав я мирним тоном, — це не вигадка! Інопланетянин тут! Він хоче поговорити з вами!

Здається, вони нарешті почули мене. Новина справила враження забитого гола при нічийному рахунку. Всі замовкли і недовіриливо дивилися на нас.

Раптом десь нізвідки з'явився незнайомий хлопець і ввічливо привітався:

— Доброго дня!

— А це що за панночка? — оговтався від шоку Свистун.

— Я прилетів із планети Сатурн. Друзі називають мене Лумпумчиком.

Тут уже нам із Сашком перехопило подих. А це що таке?!

Ми оглянулися довкола, але м'ячика поряд не було.

Оце так Лумпумчик! Ми вперше почули його голос — не у своїй голові. Хоч би попередив, що він надумав! Ніколи не вгадаєш, що викине цей сатурнівець.

— Ти не розігруєш? — запитав Славко. — Хіба інопланетяни так виглядають?

— Та який з нього інопланетянин! Звичайний хлопчисько! — зневажливо сказав Діма, витираючи розбитого носа.

— Інопланетяни маленькі, з великими головами і довгими ручиськами, — сказав Віталік. — Я бачив у кіно.

— Нехай доведе, що він інопланетянин!

Хлопці почали навперебій описувати інопланетян, яких вони бачили в кіно: чорні велетенські павуки, хвостаті ящери і страшні істоти з вогненними очима.

Лумпумчик спокійно слухав і поглядав на нас, а я готовий був схопити його за біленького чуба і розквасити носа, як Дімці. Хіба так друзі поведяться! Розкажуй тепер, як ти знайшов у лісі м'ячика, як літав на Сатурн...

Ми з Сашком стояли мовчки з ображеним виглядом. І чого це він усе зіпсував? Нехай тепер сам викручується.

— А який інопланетянин вам найбільше подобається? — раптом запитав Лумпумчик.

— Мені сподобався такий супергерой, якого я бачив у мультику! Він був у блискучому скафандрі, умів літати і стріляв вогняними стрілами! — вигукнув Славко. — Класно, він прилетів на планету велетів і перебив ціле військо.

— А для чого він перебив військо? — запитав Лумпумчик.

— Та який ти інопланетянин, якщо не знаєш про космічні війни? Всі планети нападають одна на другу.

— Це ви так думаєте.

— Не думаєм, а знаєм!

— «Інопланетянин»!

— До бабусі з Києва приїхав, вирішив нас розіграти!

Хлопці почали галасувати і вже готові були продемонструвати Лумпумчикові свою войовничість.

Раптом усі замовкли і вражено розступилися. Чужий хлопчисько зник, а посеред гурту стояв... справжнісінький інопланетянин у срібlistому скафандрі, з вогняними очима!

— Мама! — закричав з переляку Славко і сів на землю. Навіть ми із Сашком злякано відскочили. Оце так мирний сатурнівець!

Це тривало якусь мить. Наступної хвили перед нами знову стояв усміхнений хлопчисько.

— Ну що, таким має бути інопланетянин?

Першим оговтався Сашко.

— Лумпумчику, будь ласка, стань таким, як ти є! — вигукнув він.

— Як хочеш! Я думав, що вам простіше буде зі мною спілкуватися, коли я виглядатиму таким, як ви.

— Не треба! — злякано закричав Славко. — Я боюся павуків.

— Добре, нехай буде так, як є, — втрутився Сашко. — Лумпумчику, можна мені про все їм розказати?

— Ні, нехай краще Василько розкаже!

І тут ми з Сашком наввипередки розповіли хлопцям, як познайомилися з Лумпумчиком і що знаємо про його планету.

— Я навіть там побував! — гордо сказав я.

— Оце вже не бреши! — сказав Свистун. — Ти ж казав, що в неділю його знайшов. Знаєш, скільки треба летіти до Сатурна?

— Це така велика планета в капелюсі! Я бачив на карті! — вигукнув Віталік.

— До Сатурна можна літати в думці. Ви теж зможете, правда, Лумпумчику?

— В думці! Ото придумав! — засміявся Остап.

— У кого в голові пусто, той не зможе літати, — в'їдливо кинув Дімка.

— Ти, розумнику, краще носа витри! — обурився Остап і знову рвонувся до Діми.

— Хлопці, та перестаньте ви битися! Що один дуже розумний, що другий!

— Е-е! — гукнув Сашко. — Ану припиніть передирки! Ви що, забулися, що тут інопланетянин?

— А коли ми зможемо побувати на Сатурні? — хлопці вже оговталися від переляку і наввипередки почали розпитувати інопланетянина про його планету.

Хлопці висипали перед Лумпумчиком одразу цілий мішок запитань: чи є на Сатурні машина часу? Чи сатурнівці хворіють? Що вони їдять? Чи є у них мультики і комп'ютери? Чи в школах учителі ставлять учням оцінки?

Лумпумчик не все розумів, але підказувати йому не було потреби.

Вже звечоріло, коли ми нарешті почали розходитися по домівках. На прощання Лумпумчик попросив усіх, щоб його перебування на Землі поки залишалося в таємниці.

— Скоро ви зрозумієте, для чого я сюди прилетів і чому так важливо, аби про моє перебування на Землі знали тільки діти.

Нарешті у всьому всесвіті з'явився хтось, хто серйозно ставиться до дітей.

— А дівчатам можна про це сказати? — несміливо запитав Віталік.

— Та ти що? — обурився Свистун. — Це серйозне чоловіче діло.

— Це ви самі вирішите, — примирливо сказав Лумпумчик.

Ми з Сашком тільки переглянулися: що знає Віталік — це обов'язково знатиме Юля. А що знає Юля — це знатиме весь клас.

Але настрої у нас був дуже гарний. Нарешті таємниця розділена! Тепер нас чекають великі діла.

Марія Чумарна

МАНДРИ НІЛЬСА ГОЛЬГЕРСОНА З ДИКИМИ ГУСЬМИ

Уривок з повісті

ВЕРХИ НА ГУСАКОВІ

Нільс був насмішкуватим хлопчиком, і гном зачарував його, зробивши таким маленьким, як він сам. Нільс опинився серед двору, де було повно гусей, качок, курей. Усі вони зневажливо поставилися до його нещастя, бо хлопець часто їм дошкуляв.

І ось над подвір'ям з'явилася згряя диких гусей, що летіли в далекий край. Вони покликали домашніх гусей летіти з ними, і на їхній заклик відгукнувся домашній гусак. Нільс намагався втримати його — і вчепився гусакові за крило. Таким чином він вирушив у мандрівку разом із дикими гусьми.

Нільс довго не міг отямитись. У вухах йому свистів вітер, біля нього лопотіли крильми й гелготали тринадцятеро гусей. Хлопчик не знав, низько вони летять чи високо і в якому напрямку.

Врешті він трохи заспокоївся, але ще довго не зважувався глянути вниз. Він був певний, що як тільки гляне, то відразу ж упаде на землю.

Кінець кінцем Нільс таки змусив себе подивитися вниз. І йому здалося, що під ним розстелена величезна плахта, геть уся то в більших, то в менших чотирикутниках.

— Пробі, куди я попав? Що то за така величезна плахта? Я такої ще ніколи не бачив! — сказав він сам до себе, не сподіваючись, що йому хтось відповість.

Однак дикі гуси, що летіли поряд нього, загелготали:

— Поля та пасовиська! Поля та пасовиська!

Тоді Нільс і сам збагнув, що то земля здавалася йому згори величезною картатою плахтою: він зрозумів, чому вона така строката. Ясно-зелені чотирикутники хлопчик упізнав найшвидше — то була озимина, що під снігом зберегла свій ясно-зелений колір. Жовто-сірі клітини — то ще не зорана з минулого літа стерня, брунатні — лани, засіяні конюшиною, а чорні — голі пасовиська або зоране поле. А оті темно-руді чотирикутники

з жовтими краями? Ну звісно, це букові ліси. Адже старі буки, що ростуть посеред лісу, взимку голі, а молоді по краях зберігають сухе жовте листя до самої весни. Темні чотирикутники з сірими плямами посередині — то великі садиби з почорнілими солом'яними стріхами та брукованими подвір'ями. А зелені клітини з темними краями — сади з галявками. Галявки посередині вже вкрилися травною, а дерева й кущі по краях ще стояли голі.

Хлопчик мимоволі засміявся — надто кумедною здавалася згори земля.

Але дикі гуси з докором сказали йому:

— Родюча, добра земля! Родюча, добра земля!

Нільс відразу споважнів.

«Як я можу сміятися, коли мене спіткало таке лихо!» — подумав він.

Якийсь час хлопчик зостався похмурий, але потім знову засміявся. Адже йому ще ніколи не доводилося бувати так високо. І як же гарно летіти!

Коли хлопчик трохи звик і вмовстився зручніше, то помітив, що в небі дуже багато перелітних птахів. Вони линули табунами і перегукувалися.

— О, ви теж сьогодні перелітали море? — питали одні.

— Як бачите, — чулося у відповідь.

— Ну, як вам подобається цьогорічна весна?

— Немає жодного листочка, і вода в озерах холодна...

Нільс помітив також, що гуси летіли не прямо, а кружляли над рівниною, ніби раділи, що знову повернулися до рідного краю, ніби хотіли привітати кожну садибу.

Коли гусям доводилось пролітати над подвір'ям, де походжали кури, вони питали:

— Як зветься садиба? Як зветься садиба?

Тоді півень витягав голову й відповідав:

— «Закамарок»! Як і торік, як і торік!

Здебільшого садиби називалися ім'ям господаря, але півні давали їм свої, влучніші назви.

Із бідняцьких подвір'їв півні відповідали:

— Садиба зветься «Менше їж! Менше їж!».

А з найбільшніх кричали:

— Це садиба «Ні зернини»!

Багаті хутори вони пишно величали «Морем зерна», «Яєчною горою» тощо. А в панських дворах півні не завдавали собі клопоту вигадувати назву. Вони пихато горлали:

— Самим треба знати! Самим треба знати!

Найбільше дикі гуси раділи, коли бачили домашніх гусей.

Тоді вони сповільнювали лет і гукали:

— Ми летимо в Лапландію! Летіть із нами! Летіть із нами!

А домашні гуси відповідали їм:

— Надворі ще зима! Ви надто поспішилися! Верніться! Верніться!

Дикі гуси спускалися нижче і кликали знову:

— Летіть із нами! Ми навчимо вас літати й плавати!

На такі образливі слова домашні гуси не озивалися. Тоді дикі гуси спускалися так низько, що мало не торкалися землі, і враз шугали в небо, наче чогось злякавшись.

— Ой-ой-ой! — кричали вони. — Та це ж не гуси! Це мокрі курки! Це мокрі курки!

Домашнім гусям уривався терпець, і вони кричали:

— А щоб вас постріляли! Всіх до одної! Всіх до одної!

Нільс сміявся, слухаючи це. Але потім згадував про своє лихо і знову ставав сумний. Та ненадовго: надто гарно було летіти в небі на гусакові. А хлопчикові ще ніколи не доводилось подорожувати в такий спосіб!

Гусак Мортен дуже пишався з того, що летить над рівниною разом із дикими гусьми й кепкує з домашніх. Однак він був не звичний до таких подорожей і після полудня відчув утому. Мортен намагався дихати глибше, швидше махати крильми, проте все одно почав відставати.

Дикі гуси, які летіли останні в ключі, помітили, що домашній не встигає за іншими, і стали гукати передній гусці:

— Ако з Кебнекайсе! Ако з Кебнекайсе! Білий відстає! Білий відстає!

— Скажіть йому, що швидко летіти легше, аніж повільно!

Почувши це, Мортен спробував летіти швидше, але це так стомило його, що він опустився до самих верхівок дерев, які росли на межах полів та пасовиськ.

— Аго! Аго з Кебнекайсе! — знову гукнули останні в ключі гуси, бачачи, як білому доводиться важко.

— Чого вам іще? — нетерпляче спитала Ака.

— Білий спустився до самої землі! Білий спустився до самої землі!

— Скажіть йому, що високо летіти легше, аніж низько! — відказала проводарка, нітрохи не стишивши лету.

Мортен хотів піднятися вгору, але так засапався, що ледве дихав.

— Аго! Аго! — гукали задні гуси.

— Дасте ви мені спокій чи ні? — ще нетерплячіше мовила передня гуска.

— Білий падає! Білий падає!

— Хто не поспіває з табуном, хай собі вертається, так і скажіть йому! — крикнула Ака. Вона й гадки не мала летіти повільніше.

Мортенові було дуже прикро, що якраз тепер йому забракло сили і він не може показати диким гусям, що й домашні чогось варті. А найгірше те, що він пристав до табуна саме цієї Аки з Кебнекайсе. Бо хоч він був і домашній гусак, але чував про Аку, проводарку диких гусей, якій уже було десь років сто. Вона тішилась такою шаною, що в її табуні збиралися найдостойніші гуси. А вже ніхто не ставився до домашніх гусей так зневажливо, як Ака та її табун. Тому Мортенові й хотілося показати, що він не гірший за них.

Гусак насилу тягся ззаду і міркував собі, чи йому летіти далі, чи, може, повернутися.

І тоді Нільс, що сидів у нього на спині, мовив:

— Любий Мортене, ти ж сам добре знаєш, що ніколи досі не літав і не подужаєш добратися з дикими гусьми аж до Лапландії. Чи не краще вернутись додому, поки ти не знесилився вкрай?

Мортен і так ледве терпів хлопця, а почувши таке, зовсім скипів.

— Писни мені ще хоч слово, — засичав він, — і я скину тебе в перше ж глинище!

Злість додала гусакові сили, і він так рвонувся вгору, що майже догнав табун.

Звісно, надовго в нього запалу не вистачило б, але, на щастя, вже вечоріло, сонце сідало за обрій, а з заходом сонця спустилися на землю й дикі гуси.

Так Нільс із Мортеном опинилися на березі Вомбського озера.

«Певно, ми тут заночуємо», — подумав хлопчик і зіскочив додолу.

Він стояв на вузькому піщаному березі. Зима тут відступала повільно. Озеро було вкрите потемнілим льодом, зораними численними розколинами. Тільки коло берега чорніла широка смуга води. Від озера віяло пронизливим холодом.

До берега, де спинились гуси, підступав сосновий бір. Він, здавалось, притягав до себе зиму, бо під деревами лежав ще твердий, як крига, сніг.

Нільс мав таке почуття, ніби попав у дику глушину, де панує вічна зима, і йому стало так страшно, що він мало не заплакав.

Хлопчикові хотілося їсти, адже він цілісінький день не мав ні крихти в роті. Та де йому взяти їжі? Хіба ранньої весни у лісі знайдеш хоч ягоду? І хто дасть йому притулок? Хто постеле ліжку, зігріє, захистить від диких звірів?

Тим часом почало смеркати, в лісі щось зашелестіло, затріщало.

Нільса охопив жах, і він мимоволі оглянувся на свого приятеля, адже він нікого тут не мав, крім гусака.

І тоді хлопчик побачив, що Мортенові ще гірше, ніж йому. Гусак і досі лежав на тому місці, де сів, і, здавалося, конав. Він схилив голову до землі, заплющив очі, в грудях йому хрипіло.

— Любий Мортене! — мовив хлопчик. — Спробуй ковтнути води! До озера всього два кроки.

Але гусак і не поворухнувся.

Досі Нільс жорстоко поводився з тваринами, гусакові теж від нього перепадало, однак тепер Мортен був його єдиною опорою, і хлопчик боявся її втратити. Він заходився тягти й штовхати гусака до озера. Птах був важкий, великий, але кінець кінцем Нільсові таки пощастило упхнути його у воду.

Якусь мить Мортен лежав нерухомо, а тоді враз розплющив очі, підвів голову і повільно поплив між зарості.

Дикі гуси спустилися трохи віддалік і відразу ж зайшли у воду, не звернувши уваги на хлопчика й гусака. Вони купалися, почистилися й почали скубти водорості та мокрець.

Невдовзі підплив Мортен з окунцем у дзьобі. Він вийшов на берег і поклав рибинку перед Нільсом.

— Це за те, що ти допоміг мені добратися до води, — сказав він.

То було перше ласкаве слово, яке Нільс почув за цілий день. Він так зрадів, що хотів обняти гусака, але не насмілився. Щоправда, він ще ніколи не їв сирої риби, але треба звикати — іншої вечері не дістанеш.

Нільс помацав у кишені: ніжик, як завжди, був там, прив'язаний шнурочком до гудзика, тільки він теж став зовсім маленький. Випадково в кишені виявилось кілька сірників.

Якусь мить хлопчик міркував, чи не запалити йому вогнища, але потім полишив цю думку, боячись налякати диких гусей. Він витяг ножика, почистив ним рибинку, і невдовзі від неї залишилися тільки кісточки.

Поки Нільс їв, гусак мовчки стояв біля нього, а коли той проковтнув останній шматочок, озвався тихим голосом:

— Ну й до табуна ж ми пристали. Вони нас, домашніх гусей, за ніщо вважають.

— Я теж помітив це, — мовив Нільс.

— Отож я й хочу долетіти з ними до Лапландії. Хай побачать, що домашні гуси не гірші за диких.

— Атож, нехай побачать, — погодився хлопчик; він не повірив, що Мортен може залетіти так далеко, але не хотів бентежити його.

— Однак я боюся пускатися в таку далеку подорож сам, — вів далі гусак, — тому хочу спитати тебе, чи не полетиш і ти зі мною.

Нільс, звісно, мав на думці якнайшвидше повернутись додому, тому першу мить не знав, що й відповісти.

— Я не думав, що ти захочеш узяти мене. Та й додому треба повертатися, — сказав він.

Проте гусак забув про всі кривди, які зазнав колись од хлопця. Він пам'ятав тільки, що Нільс допіру врятував йому життя.

— Я тебе не залишу, не бійся. Восени ми повернемося назад до твоєї домівки.

Нільс подумав, що й справді добре було б якийсь час не з'являтися батькам на очі. Він уже хотів сказати, що згоден летіти з Мортеном, коли почув позад себе шурхіт. То дикі гуси вилізли з озера і струшували з пір'я воду. Потім вони стали в один ряд і з проводаркою на чолі попрямували до Нільса та Мортена.

— Дивись, не признавайся, що ти людина, — шепнув Мортен хлопчиківі і, низько кланяючись, вийшов назустріч диким гусям.

Тепер Мортен міг добре на них роздивитися. Дикі гуси виявилися набагато менші за нього і хоч би тобі одна біла — геть усі сірі з брунатними цятками. А їхні очі просто злякали гусака — вони світилися жовтим блиском, ніби в них горіло полум'я. Та найбільше Мортена вразили їхні ноги — великі, з пораненими пальцями. Ходили дикі гуси не статечно, як звик Мортен, а немов стрибали, не розбираючи, куди ступають.

Найкумедніший вигляд мала сама проводарка. Одразу було видно, що вона дуже стара. Голову вона мала більшу за інших, ноги грубші та ще дужче понівечені, шию тоненьку, крила кістляві, а пір'я жорстке і зблякле, ніби припорошене. Зате очі в неї горіли, як дві жаринки.

Вона привіталася з гусаком і сказала:

— Ми хочемо знати, що ви за одні.

— Про себе мені нема чого багато розповідати, — мовив гусак. — Я народився минулої весни в Сканарі, а восени мене продали Гольгерові Нільсонові в село Вестравеменгог. У нього я й жив донині.

— Так, так, видно, що ти не значного роду, — сказала проводарка. — Як же ти набрався сміливості летіти з дикими гусями?

— Бо хотів показати вам, що й домашні гуси не такі вже нікчеми, — відповів Мортен.

— Еге ж, ти й показав, — мовила стара гуска. — Бачили ми, як ти літаєш. Але, може, ти вмієш щось інше? Може, гарно плаваєш?

— Ні, і плаваю я погано, — признався гусак. — За все своє життя я плавав тільки в канаві.

Мортен гадав, що проводарка прожене його з табуна, тому не дуже добирав слів.

— Тоді ти, мабуть, майстер стрибати?

— Стрибати? Хіба статечний домашній гусак дозволить собі таке! — сказав Мортен і захопився, що бовкнув зайве. Адже він щойно сам бачив, як кумедно стрибають дикі гуси.

Тепер він уже був певен, що проводарка прожене його. Однак вона сказала:

— Мені подобається, що ти так сміливо відповідаєш. Бо хто сміливий, з того буде добрий товариш. А навчитися, чого не вмієш, ніколи не пізно. Отже, якщо хочеш, можеш залишитися з нами.

— Дуже хочу! — зрадів гусак.

— Я Ака з Кебнекайсе, і гуси в моєму табуні всі значного роду, — вела далі стара гуска. — Ми не якісь там зайдисвіти і не приймаємо до себе кого попало. А хто це з тобою? Такого я ще ніколи не бачила, — спитала вона, показуючи на хлопчика.

— Я — Нільс Гольгерсон, — мовив хлопчик. — Досі був людиною, але сьогодні вранці...

Більше він нічого не встиг сказати. Ака та її табун миттю відступили назад, витягли шиї і грізно засичали на нього.

— Я так і подумала, як тільки побачила тебе на березі, — мовила Ака. — Зараз же геть звідси! Ми не стерпимо серед нас людини.

— Не може бути, — втрутився Мортен, — щоб ви, дикі гуси, боялися такої крихітки. Вранці він, звичайно, піде собі додому, але невже ви виженете його вночі, коли в лісі шастають хижі звірі?

Стара гуска знову підійшла ближче.

— Мене вчили боятися кожного, хто зветься людиною, дарма, великий він чи малий, — мовила вона. — Та коли ти, гусаче, поручишся, що він не вчинить нам ніякої кривди, то нехай ночує.

Проте я не впевнена, чи вподобась він таке спання, та й ти теж, бо ми спочиватимемо на плавучій крижині. А завтра вранці хай іде собі геть.

З цими словами стара гуска знялася вгору, а за нею і весь табун.

Нільс засмутився, що з подорожі в Лапландію нічого не вийде, до того ж йому було страшно ночувати на озері.

— Погані наші справи, Мортене, — сказав він. — Ми ж замерзнемо на крижині.

Але гусак не занепадав духом.

— Не бійся, — підбадьорив він хлопця. — Ти тільки назбирай якнайбільше сухої трави.

Коли Нільс назбирав оберемок трави, Мортен схопив його за комір і переніс на крижину, де вже відпочивали дикі гуси, заховавши голови під крила.

— Тепер постели траву, щоб мені не примерзли ноги до криги, — попросив гусак.

Нільс так і зробив, а коли постіль була готова, Мортен засунув хлопчика собі під крило.

— Там тобі буде затишно й тепло, — сказав він.

Нільс сховався в пір'я і зразу ж заснув.

Сельма Лагерлеф

ТІСТУ — ХЛОПЧИК З ЧАРІВНИМИ ПАЛЬЦЯМИ

Уривки з повісті

Ця повість — про незвичайні здібності хлопчика, який засинав на уроках над підручниками, і тому батьки вирішили не віддавати його до школи та придумати особливу форму навчання. А що з цього вийшло, ти дізнаєшся, коли прочитаєш не лише подані уривки, а й цілу книжку відомого письменника Моріса Дрюона.

...Батько був чоловік розумний та рішучий. Адже керівництво гарматним заводом гартує душу. До того ж він дуже любив сина.

— О! Я придумав! — заявив він трохи згодом. — Тісту не може вчитися в школі — отже, до школи він більше не піде! Його присипляють книги — не треба книг! Ми винайдемо для

нього нову систему навчання, раз він не такий, як усі діти. Він навчатиметься, розглядаючи зблизька предмети та явища, що їх має знати. Йому покажуть каміння, сади, поля; розкажуть, як живе місто, як діє завод. Життя — найкраща школа! І ми скоро побачимо, які будуть наслідки!

Мати дуже зраділа, почувши батькові слова. Вона навіть пошкодувала, що не має більше дітей, яких можна було б навчати за цією чудовою системою.

Тісту, любий, тобі пощастило! Не треба більше наспіх ковтати бутерброди, тягти на спині ранця, сидати за парту, на яку хилиться голова, носити в щоденнику нулі. Для тебе починається нове життя...

Розділ шостий

в якому Тісту ведуть на урок до садівника Мусташа та про те, що з цього вийшло

Тісту надів свого солом'яного брилика й зібрався йти в сад.

Це була перша проба нової системи. Батько розважив, що треба починати саме із саду. Урок у саду — то, власне, розповідь про землю, ту землю, по якій ми ходимо, яка дає нам овочі, фрукти, трави, що ними годуємо тварин аж доти, доки вони виростуть і доки їх самих з'їмо...

— Земля, — заявив батько, — основа всього.

«Хоч би знову мені не заснути!» — думав Тісту по дорозі.

Садівник Мусташ чекав на свого учня в оранжереї. Це був старий чоловік, небалакучий та відлюдькуватий. Вуса в Мусташа... як вам їх описати? Це справжнє чудо природи. Густий-прегустий ліс сніжно-білого кольору — ось які були то вуса. А коли подував вітер — з-під носа в Мусташа вихоплювалися наче два омахи білого полум'я й били його по вухах. Це було надзвичайне видовисько!

Тісту дуже любив старого садівника, але водночас його і побоювався.

— Добрий день, мосьє Мусташу! — сказав Тісту, скидаючи брилика.

— Га! Це ти! — відгукнувся садівник. — Ну, подивимося, до чого ти здатен. Ось купа землі, а ось горщики на квіти. Насип

у них землі, зроби великим пальцем ямку посередині і постав рядком під стіною. А потім посіємо в ямки насіння.

Оранжереї в батька були такі само чудові, як і все в його володіннях. Під дахом з іскристого скла при допомозі величезного калорифера підтримувалася волога, тепла атмосфера. Там узимку квітували мімози, росли пальми, привезені з Африки, прегарні лілеї, запашний жасмин, туберози й навіть орхідеї — хоч не дуже показні й не вельми пахучі, але рідкісні за формою та розмаїтістю квіти.

Мусташ — повновладний господар саду та оранжереї. Коли в неділю сюди з гостями приходила мати Тісту, садівник, у новому фартусі, ставав біля дверей — люб'язний і шанобливий. Але тільки-но хто-небудь з гостей запалював сигарету або торкався до квітки, Мусташ кидався до нього, гукаючи:

— О, ні, ні! Ви що, хочете, аби вони задихнулися, загинули?

Тісту, взявшись до роботи, був приємно здивований: його не хилило на сон. Навпаки, працював з охотою. Земля дуже гарно пахла. Порожній горщик, лопата землі, ямка — й справі кінець, ходи далі. Горщики шикувалися рядком під стіною.

Мусташ тим часом неквапливо обходив сад. І Тісту зрозумів, чому старий садівник такий небалакучий. Річ у тім, що він розмовляв із квітами. А похвалити кожну з безлічі троянд, кожну гвоздику — то увечері й голосу не стане, щоби сказати «На добраніч!», або в обід «Смачного!», або «Дякую, мадам!», або «На здоров'я, мосьє!» — одне слово, все те, завдяки чому людей називають ввічливими.

Мусташ ходив од квітки до квітки, роздивлявся й бурмотів:

— А, чайна трояндо! Пустуєш, як завжди, ховаєш пуп'янки, щоб потім розцвісти, коли вже ніхто не сподівається? А ти, берізко, маєш себе за царицю висоти тому тільки, що дерешся вгору по тичках, котрі я поставив? Чи ти ба, яка розумна!

Потім він обернувся до Тісту й гукнув:

— Ти що, до завтра даятимешся?

— Не гнівайтесь, Мусташу, мені лишилося тільки три горщики, — одізвався Тісту. Насипавши їх, він побіг до Мусташа: — Уже скінчив!

— Ну, ходімо, глянемо на твою роботу.

Вони йшли повільно, бо Мусташ щомиті зупинявся — тут вітав велику півонію, там хвалив гортензію, яка заголубіла... Аж раптом він заляк на місці — схвильований, ошелешений.

— Чи я не сплю? — вигукнув Мусташ, протираючи очі. — Чи це мені не ввижається? Тісту, ти теж бачиш те, що й я?

— Звичайно, бачу, мосьє Мусташу!

В усіх горщиках, що їх оце Тісту насипав землю, розквітли квіти! Не просто розквітли — буяли чудові червоні бегонії!

— Неймовірно! — знову вигукнув Мусташ. — Адже бегоніям потрібно два місяці, щоби вирости й розквітнути!

Диво є диво. Спершу на нього розкривають очі, а потім намагаються пояснити.

Тісту спитав:

— Адже я не сів насіння; звідки ж узялися квіти?

— Диво... диво... — приказував Мусташ.

Потім, схопивши рученята Тісту в свої грубі долоні, мовив:

— Покажи-но мені свої великі пальці!

Мусташ обдивився пальці зверху, знизу, в затінку й на сонці.

— Хлопче, — сказав він нарешті, — твої великі пальці — чарівні.

— Як-то чарівні? — вражено вигукнув Тісту. — Звичайні собі пальці, зараз ще й брудні. Ніякі вони не чарівні.

— Ти, звичайно, не можеш бачити, — правив своєї Мусташ. — Це саме те, що називають потайним талантом. Але я на цьому знаюся, то й кажу — твої великі пальці чарівні.

— А навіщо мені чарівні пальці?

— О! Це справжній небесний дар! Ось послухай-но: насіння є повсюди. Не тільки в землі, а й по дахах будинків, на вікнах, на тротуарах, на парканах, на стінах. Всюди — тисячі, мільярди насінин. Лежать вони й чекають, доки вітер перенесе їх у поле чи в сад. А буває — й гинуть десь під камінням. Але якщо до такої насінини торкнеться чарівний палець, вона одразу проросте. А втім, ти й сам це бачиш! Твої великі пальці виявили в землі насіння бегонії, і от маєш! Хлопче, я тобі заздрю! Як згодились би в моїй роботі чарівні пальці!

Але Тісту, здавалося, не дуже зрадів.

— Знову казатимуть, що я не такий, як усі! — зітхнув він.

— То краще нікому про це не розказувати, — промовив Мусташ. — Навіщо будити цікавість або заздрість? Ми майже завжди страждаємо через потайні таланти. У тебе чарівні пальці — цього досить! Хай ти сам один і знатимеш про них. А я мовчатиму. Це буде наша з тобою таємниця...

У щоденнику, який Тісту мав увечері показати татові, Мусташ написав:

«Хлопчик має хист до садівництва».

Ясна річ, про чарівні пальці свого учня Мусташ не прохопився й словом.

Моріс Дрюон

ЛІТЕРАТУРНЕ КОЛО

ВЕЧІРНЯ ГОДИНА

Уже скотилось із неба сонце,
заглянув місяць в моє віконце.
Вже засвітилися у небі зорі,
усе заснуло, заснуло й горе.
Вийду в садочок та погуляю,
при місяченьку та й заспіваю.
Як же тут гарно, як же тут тихо,
в таку годину забудеш лихо!
Кругом садочки, біленькі хати,
і соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красно в якій країні,
як тут, на нашій рідній Волині?
Ніч обгорнула біленькі хати,
немов маленьких діточок мати.
Вітрець весняний тихенько дише,
немов діток тих до сну колише.

Леся Українка

СЕЛЮ

Уривок з повісті Т. Шевченка

«Прогулянка із задоволенням і не без моралі»

Крива, неправильна вулиця, обведена тинами і частоколами, вивела нас на таку ж криву, неправильну, але міцно облаштовану греблю з двома невеликими, соломою критими млинами, увінчаними величезними гніздами лелек, що вже повернулись із зимівлі й ретельно оновлювати свої на час покинуті житла.

Вода лилася з відкритих шлюзів і шуміла, не ворущачи величезних млинових коліс. Релігійні земляки мої не лише своїм волам та коням — воді своїй не дозволяють працювати у свято.

За широким ставом, на жовтувато-блідій височині з молодого березняка та вільхівника визирає декілька білих хат із розмальованими віконницями та з лелечими гніздами на гребінцях. Хати, як ошатні сільські красуні в чистих білих свитках, підійшли до дзеркала ставу помилуватися своєю вродою. А весь цей невігадливий краєвид оглашався зграями плаваючих по воді крикливих гусей і качок.

Я сів на жорновому камені, що лежав на березі ставка, помилуватися цією живописною картиною. А допитливий Трохим повідомляв мені свої топографічні відомості про місцину, що відкривалася перед нами. Він повідомив мені, що це не просто ставок, а річка, звана Гнилий Тікич, і що село називається не просто Будища, а Гнилі Будища, а такі, просто Будища, знаходяться за Шестеринцями.

У мене ця місцевість міцно засіла в пам'яті. Я вивчив її ще тоді, коли ходив шукати собі маляра-вчителя і знайшов його в особі отця диякона Єфрема, у якого я не витримав першої проби.

Переклад з російської Марії Чумарної

ЗА СОНЦЕМ ХМАРОНЬКА ПЛИВЕ

За сонцем хмаронька пливе,
червоні поли розстилає
і сонце спатоньки зове
у синє море: покриває
рожевою пеленою,
мов мати дитину.
Очам любо. Годиночку,
малую годину
ніби серце одпочине,
з Богом заговорить...

Тарас Шевченко

ЯК ДУБ ІЗ ВІТРОВІЄМ БИВСЯ

Уривок

Ну, а Дуб стоїть, не гнеться,
силі Вітру не дається.
Тільки віттям стрепене —
Гусінь з нього вниз сипне...
Знов тут Вітер налітає,
листя на льоту хватає.
— Падай, — каже, — на ріллю,
а то Шашіль я нашлю!
Гульк! — і справді Шашіль лізе,
аж кругом все стало сизе.
Дуб тут голос подає:
— Дятлику! А де ти є?
Дятел враз себе являє,
стовбур дуба оббігає,
в Шашіль дзьобом стук та стук —
й Вітер знову мов без рук.
— Ну що, взяв? — тут Дуб до Вітра. —
Сила ти нечиста й хитра.
Ти все ждеш на смерть мою?
Я ж ось, бач, живий стою!
Ох же Вітру і досадно!
Закружляв він листопадно,
та не вдержавсь на нозі
й опинився у грязі.
Дуб трясеться, Дуб регоче:
— Що твоя ще милість хоче?
У грязюці одпочить?
Так зима вже он спішить!
Вітер мовчки тут підвівся,
кашлянув та й подавився.
Дуб із нього засміявсь:
— Ну так як — навоювавсь?
Насилав на мене Шашіль, —

а в самого в тебе кашель,
насилав на мене жах, —
сам же ледве на ногах.
Зуби в тебе випадають,
очі й брови вицвітають,
хочеш крикнута: «Йде зима!» —
а вже й голосу нема.
Ех ти, Вітре-Вітровію,
сам собі зламав ти шию.
Отепер іди та й плач
від самісіньких невдач.
Так промовив Дуб могутній —
і про день свій про майбутній
взяв він думати-гадати,
та ще й вітами гойдати.

Павло Тичина

МЕНЕ ІЗМАЛКУ ЛЮБЛЯТЬ ВСІ ДЕРЕВА...

Мене ізмалку люблять всі дерева,
і розуміє бузиновий Пан,
чому верба, від крапель кришталева,
мені сказала: «Здрастуй!» — крізь туман.
Чому ліси чекають мене знову,
на щит піднявши сонце і зорю.
Я їх люблю, я знаю їхню мову.
Я з ними теж мовчанням говорю.

Ліна Костенко

ЧАРОДІЙНЕ СЛОВО

Хлоп'я у полі стежкою прошкує.
Метелик білий в маки залетів.
Чорненький котик в снопиках мишкує,
вони такі під сонцем золоті!

Він ловить шурхіт, шелест, шарудіння,
хапає снопик лапками двома.
А миша знає слово чародійне,
і він її ніколи не спійма.

Ліна Костенко

ВЕСНЯНИЙ ВІТЕР

Клен цілу зиму спав. Крізь сон він чув завивання хуртовини і тривожний крик чорного ворона. Холодний вітер гойдав його віти, вигинав їх. Та ось одного сонячного ранку відчув Клен, ніби до нього торкнулося щось тепле і лагідне.

Прокинувся Клен. А то до нього прилинув теплий весняний Вітер.

— Годі спати, — зашепотів весняний Вітер. — Прокидайся, весна наближається.

— Де ж вона — весна? — запитав Клен.

— Ластівки на крилах несуть, — каже теплий Вітер. — Я прилетів з далекого краю, від теплого моря. Весна йде полями — завітчалася квітами, красуня. А ластівки на крилах несуть барвисті стрічки.

Ось про що розповідав теплий весняний Вітер Кленові. Клен зітхнув, розправив плечі. Зазеленіли бруньки, бо йде весна-красуня.

Василь Сухомлинський

Я БУВ НА ДАЛЕКІЙ ЧУЖИНІ...

Я був на далекій чужині,
там небо таке ж голубе,
та тільки нема Батьківщини,
нема там, Вітчизно, тебе.

Бо в ріднім краю над землею
чистіша і глибша блакить.
І сонце Вітчизни моєї
яскравіше в небі горить.

Я слухав пісні на чужині —
хороші думки в тих словах,
але то не крила орлині,
що є в наших рідних місцях.

Василь Сухомлинський

УКРАЇНСЬКИЙ ВЕЛЕТ МУДРОСТІ

Наша земля славиться велетами: людьми з могутньою силою, мудрістю і любов'ю до людей та матінки-природи.

Завдяки книгам письменника Мирослава Дочинця весь світ дізнався про легендарного мудреця, цілителя Андрія Ворона, який прожив 104 роки. Все життя йому доводилося виживати серед дикої природи, в час воєн і лихоліть на нашій землі. Але цілитель пройшов усі найтяжчі випробування долі, загартував власні дух і тіло, зберіг велике любляче серце і передав нам свою мудрість.

У книзі «Світован» Мирослав Дочинець розповів про свої зустрічі з дідом Вороном, про дивовижні пригоди в Карпатах, коли вони удвох збирали цілющі трави.

У ЧЕРЕВІ ДЕРЕВА

Із книги «Світован»

Я вхопився за роботу. Добре, що гуртик кудлатих ялиць ріс зовсім поруч. І скоро над входом у дупло навис щільний дашок. Тоді я кинувся збирати хмиз. Коли збирав п'яту в'язанку, у плечі вдарили перші краплі. Холодні й тверді, як градини. Тріщання дощу об листя заглушило гримотіння. Наче справді урвалася хмара, ціле небо.

До криївки добіг я весь мокрий. Зате моє сухе паліччя жадібно облизували язички вогню. У лице війнуло теплим димом. Коли дід устиг повернутися, що я не почув, і запалити багаття? Ще й колода з'явилася для сидіння. Старий підпалив жмут папороті й обніс ним вийму. Смолоскип пострілював іскрами, димів.

— Ведмежий дух вижене, — пояснив дід.

Лише тепер я помітив на підсвічених стінах дупла звяляну шерсть. Пломінець хапався її, і шерсть синювато спалахувала.

— Це ведмежий барліг? — зойкнув я.

— А чий же ще?!

— Як же ви вгадали, що він тут?

— Ну як... Ведмідь чує мене, я чую його. Себто покинете його житло. Нюхом почув, а очі потвердили. Ведмеді люблять опоряджати собі лігва під старими тополями. М'яко і тепло. Поскрипує стовбур, заколисує, солодить сон. Цієї ночі й ти спробуєш, як то спати в череві дерева. Але перед тим належиться скусити щось зубами. Хаща нам пожертвувала м'ясце, — кивнув на землю.

На папороті лежав заєць. На хутрі не було ні краплини крові. Правда, тушку перехоплювало сильце з лика.

— Як ви добули його? — вирвалося в мене.

— Та просто. Якби ти був рибалкою, то знав би, що перед дощем найлегше здурити рибу. Так само зі звірами. Від грому декотрих ледве не параліч хапає. Тоді їх можна взяти майже голіруч... Я напав слід, дійшов до його нори і приладнав на виході сильце. А виманити зайчука — не штука, як знаєш чим... Цю вечерю ми з тобою заслужили.

Може, й так, думав я, але що він буде робити з дичиною, коли навіть ножа не має. Та старий, схоже, нічим не журився. Видобув із капелюха товсту, як шевська дратва, голку, з її допомогою зняв шкуру та підвісив під дашком. Тоді зробив на тушці розрізи і наповнив їх травами, що пахли часником і кропом. Із кишені дістав пригорщу сріблястого лишайника, потовк на колоді та став обмащувати ним тушку.

— Це моховиння, — пояснив, — тягне собі з каменя сіль. Посічене, пускає зелену ропу. Так м'ясо на смак не буде прісним.

Пригасив відкрите полум'я. Тоді обшкрябав кореневища трави просвірника і закріпив їх у жар.

— А ось і наш хліб.

Я захоплено стежив за його зграбними, вивіренними рухами, втрачаючи відчуття реальності. Ніби це відбувалося не зі мною. То була не стільки робота, як молитва рук. Я не міг відірвати очей. І не міг не запитати його:

— Хто вас цьому навчив?

— Самотужки дійшов до всього, коли мусив звікувати свою молодість у хащах. Попервах гадав, що пропаду, — сам, як перст. А потім обвикся і зрозумів, що я не сам — із Лісом і його жителями. І то, може, й ліпша компанія, ніж люди. Добріша, чесніша. Я їм відкрився, вони мені...

Довкола періцив дощ. Тугі цівки товкли гілляччя, лупили по віялах папороті, по торішньому листі. Дим із ватри неохоче витягувався з-під ялинової покрівлі на мокре. Жар від багаття прогрів наше дупло, підсушив одяг. Ми сиділи без сорочок, вбираючи шкірою благодатну теплінь. Старий мав жилаве і досить ще збите тіло. Зате немилосердно понівечене рубцями, шрамами від опіків, віспинами затягнутих колотих ран. Слідами злобного чи то тваринного, чи то людського світу. А може, й одного, і другого.

Тіло мисливця, воїна, борця. Це ніяк не поєднувалося з його приязною, безмежно мирною натурою. І я, здивований та зворушений побаченням, несподівано запитав його:

— Хто ви?

Його не здивувало моє запитання. Він узагалі рідко дивувався. Замислившись на хвилику, відповів:

— Я зачарований мандрівник світу. Світован.

Десь я вже чув, що його так називали. Тому перепитав:

— А що означає Світован?

— Той, що перейшов світ. І далі йде.

— І куди веде ваша дорога?

— Я в дорозі до самого себе.

— А в чому ваша зачарованість?

— У смуткові за недосяжним.

Я дивився на вогонь і намагався зрозуміти сказане. Наче язики полум'я могли договорити мені те, що залишилося прихованим у тих дивних словах. Паличкою він вигріб з попелу спечене коріння алтею і поклав на дірчасту серветку папороті. Відломив заячу ногу й простягнув мені. З полотняного мішка наскубав різної зелені.

І я накинувся на їжу. Поки він раз куснув, я — тричі. Такої смачної печені мені ще не доводилося їсти. М'ясо було ніжне й пахуче. Мабуть, від лісових приправ, якими він натер дичину. А коренеплід смаком був схожий на печений каштан.

Буря перевалила за гори. У заростях шемрав густий дощ, скапував із ялинової стріхи крупними опаловими намистинами. Ситість і внутрішнє тепло принесли вмиротворення. Я подумав, що дві години тому ще не знав, де ми будемо спати і що їсти...

Втім, спати не хотілося. Шкода було втрачати ці магічні, урочі, як сказав би він, години єднання з нічним Лісом. Приналежності до нього.

Дорогою ми не встигли набрати води, бо «черпати з криниці не гідно після заходу сонця». Старий скрутив лопушину і запахав її під дашок — у дерев'яну коновочку зацямкотіла дощова вода.

— А ти? — обернувся до мене.

— Що я?

— За кого маєш себе ти?

Не запитав «хто ти є?», а — «за кого себе маєш?». Мабуть, це далеко не одне й те ж: бути кимось і здаватися кимось. І я без найменшого затаєння розповів йому все про себе.

Потім ми мовчали. Кожен мовчав по-своєму.

Здавалося, він задрімав. Та ні, раптом губи його здригнулися — і все тіло напружилось. Очі потемніли і звузились. Дослухався до чогось. Так же раптово роззувся, підвівся і вийшов надвір. Як був, без сорочки. Завмер із напіввідкритим ротом, ніби ловлячи краплі дощу. Відблиск вогню червоно миготів на його мокрій спині.

Я почув, як кроків за двадцять щось лунко затріщало. Дід, задкуючи дрібними кроками, намацав у папороті голову зайця. Пожбунив її в ліс. І вигукнув навздогін густим, владним голосом: «На! Це твоє. І досить тобі!»

Світован повернувся до вогнища, погрів руки.

— Не бійся. Усе своїм рядом. Хаща живе законом подільності, і ми його не переступили. Будь спокійний, тут безпечно.

— Мені тут краще, ніж вдома, — промимрив я, бадьорячи сам себе.

— Де б ти не був, ти вдома. Тому, що світ цей — для тебе. Якщо прийматимеш його в себе таким, яким він є, світ ніколи не буде до тебе ворожим. Бо хіба чоловік хоче бути ворогом сам собі?!

Аби душа чиста, а постолои почистимо. Люди ломляться кудись і за чимось. Де б загріти місце. Шукають себе і Бога для себе деінде. Гадають, що добре там, де їх немає. Обминаючи добра в родимих сторонах. Нехтуючи великим законом — законом присутності, який дає повсюдно добре місце і добрий час.

— Що це за закон?

— Бути там, де знаходишся тепер. Не в минулому і не в майбутньому. Бути — значить не ділити цільність душі і повноту дня. Це істинне твоє благо. І воно завжди з тобою...

А те, що тобі здається, ніби ти втратив... Воно не було твоїм. Бо своє не можна втратити, хоч би й хотів...

Учися жити в бджоли. Вона радіє кожній квітці і несе солодкий збір до громадської комори. І не переймається тим, хто ласуватиме її медом і чи завтра буде взяток, аби наїстися. Вона перше годує матку і трутнів, закладає золоті щільники, а тоді вже їсть сама. Мудра в радісному й некорисливому труді комашина. Можна людині весь розум з'їсти, а того, що знає мізерна комаха, й не зрозуміти...

І не збагнути другого важного закону — закону потрібності. Цебто — бути цінним для іншого. Роби найменше діло совісно. Бо його тобі доручив світ. І помагай досягти цього іншим. Лише тоді утверджується твоя цінність. І відкривається цінність для тебе іншої людини...

Старий, загадково посміхаючись, зняв з бантини підсохлу шкуру і розпорів її кістяною скалкою. Тоді постелив у глибині дупла на валик, збитий із сухої папороті. Кивнув на готове узголів'я.

— Лягай і спи ведмежим сном. Ведмеді не мають снів, бо нічого не бояться. І ти не бійся. Все буде гаразд. Бог намочив — Бог і висушить. Дякуймо Йому за те, що маємо, і Він дасть нам те, чого бракує.

Я слухав його, і мій горобиний мозочок завмирав. Доц примовк, дим від ватерки хитнувся й завмер. Солодко потяглася в землі корінням тополя. Здавалося, що Бог і справді зовсім близько...

Сон обережно прийняв мене у свої обійми. Ведмежий сон — без картинок, без тривожних змагань зі світом і самим собою...

Дерево м'якої сили стояло над нами в нічній варті.

Мирослав Дочинець

Я — ТВОЯ КРОВИНКА, УКРАЇНО

ПРО БЕЗСМЕРТНІ СКАРБИ

Українська казка

Був на світі юнак, який дуже мріяв про те, аби знайти чарівний цвіт папороті. Чув він від старих людей, що та квітка відкриває перед людиною великі скарби. Три роки приходив він на одне й те саме місце, де, за переказами, мала зацвісти ця квітка. І ось нарешті серед ночі спалахнуло диво вогненне — запалало чарівне око серед мороку лісу.

— Перш ніж ти зірвеш мене, я повинна сказати тобі: ти будеш володіти усім, чим захочеш, але ні з ким не зможеш поділитися і ніколи не зможеш винести свої скарби з того світу, в який потрапиш, — сказала вогняна квітка.

Юнак настільки захопився видовищем свого щастя, що навіть не задумався над почутим. Хіба це так важливо — із кимось ділитися чи жити на своїй землі?

Він схопив квітку руками — і в одну мить опинився в чарівному палаці. Слуги шохвилі підбігали до нього і запитували, чого бажає їхній володар. Юнак почав будувати все нові замки, розтринькував свої скарби, як йому заманеться, і зовсім забув про те життя, яке покинув.

Але прийшов час — і згадав він про свою стареньку матір. Захотілось йому бодай оком глянути, як вона живе. Узяв він чарівне дзеркало і подивився на своє село, упізнав свою хату. Яке ж страшне було те, що він побачив! На його землю напали чужинці та сплюндрували все довкола. Його мати помирала з голоду, а батька виносили на цвинтар. Біля порога сиділи обдерті брат і сестричка.

— Пропає мій синочок, — тихо шепотіла мати, — якби він був живий, то не дав би нам померти.

Заплакало юнакове серце. Усі скарби світу стали йому немилими. А царські радники потішали його і говорили: «Володарю, ви

ж нічим не зможете допомогти, просто забудьте про все! Закрийте дзеркало — і все минеться!»

Як повернути йому втрачене? «Усі твої скарби і бажання — в серці твоєму, — відповідали йому радники, — твоє серце їх вибрало».

— Тоді виконайте моє останнє бажання: закопайте моє серце в рідній землі. Нехай із ним похована буде вся моя гордіня і себелюбство!

І виріс явір на подвір'ї. Маленький братик вирізав із того явора сопілку — і пішов по світу. Від голосу тої сопілки будилися серця людей. І оживала земля...

ЗЕМНИЙ РАЙ

Українська притча

Жив на світі чоловік, який дуже багато трудився, плекав своє поле, сад, виховував дітей. А коли постарівся, тіло його повернулося в землю, а душа полетіла на небо.

Тут відчинилися перед ним ворота Раю.

Усе сталося так швидко, що чоловік навіть не встиг опам'ятатися. Там, на землі, залишилися його діти, його дім, його рідне село, яке він так любив.

Став чоловік перед святими воротами і заплакав: як же багато справ залишилися недовершеними там, на землі! Все, що так любило його серце, залишилося у земному світі...

І зрозуміла його душа, що ще не готова прийти у світ вічного блаженства.

Так і зосталася перед ворітьми...

Пройшло багато часу — і ворота знову відчинилися. Перед чоловіковою душею постав його син.

— Ходімо, батьку, ми чекаємо вас.

— Я ще не готовий, — відказав чоловік.

За якийсь час ворота Раю знову отворилися — і вже усміхнений внук, улюбленець дідуся, покликав його:

— Дідусю, ми заждалися вас!

Тут уже дідусь насмілився переступити ворота Раю.

І яким же було його здивування, коли побачив перед собою рідне село, річку і ліс, а на околиці — свою хату, біля хати — весь свій великий рід. Усе, що він так любив, заради чого прожив у трудах нелегке земне життя!

Розчулено упав він на коліна і сказав:

— Господи, чому Ти зразу не розповів мені про це?

І почув Голос:

— А чому ти сам не здогадався, що твій Рай дарований тобі ще на Землі? І цей Рай — твоя рідна Вітчизна.

В ЧУЖОМУ ПІР'Ю

Сценічна картина на три дії з танцями і співами

ДІЙОВІ ОСОБИ:

СИНІЧКА I — дівчинка 11-12 років

СИНІЧКА II — дівчинка 11-12 років

СВЕРЩИК (ЦВІРКУН) — хлопчик 10 років

ВІТЕР — хлопчик 12 років

НІЧ — дівчинка 12-13 років

КВІТИ:

РОЖА — дівчинка 12 років

ЛЕЛІЯ — дівчинка 10 років

ДЗВІНОЧОК — хлопчик 10 років

ФІАЛКА — дівчинка 7 років

БРАТЧИК — хлопчик 7 років

Дія відбувається в лузі, над потічком на узліссі.

Перша дія

Левада над струмком. Квіти стоять півколом: праворуч — Лелія й Дзвіночок, ліворуч — Фіалка й Братчик. Перед ними, посередині, Рожа. Ранок. Левада купається в сонячному сяйві.

РОЖА: Квіточки-сестрички, що то за новина,
 що сумна вся наша прекрасна долина?
 Сумують всі пташки, пісень не співають.
 Не знаєте, сестри, яку журбу мають?

ЛЕЛІЯ: Як я умивалась на зорі росою,
синички казали помежи собою,
що одна синичка від них відреклася,
зняла своє пір'я, в чуже одяглася.
І своє гніздечко залишити хоче,
в чужину летіти, десь у світ за очі.

РОЖА: О, я би ніколи того не зробила,
рідну свою землю я б не залишила.

БРАТЧИК: І я — ні!

ФІАЛКА: І я — ні!

ЛЕЛІЯ: Я також — ні!

ДЗВІНОЧОК: Нема ніде краще, ніде веселіше,
бо ніде не гріє сонечко миліше.
Ніде не шумить так білая берізка,
не журчить потічок, чистенький, як слізка!
Якби мене взяли в далеку чужину,
зів'яв би я, знидів, з туги б там загинув.

ФІАЛКА: І я так!

БРАТЧИК: І я так!

ЛЕЛІЯ: Я цього не знаю,
чому наймиліше всім у ріднім краю?

ДЗВІНОЧОК: Не знаєш? Чи пісню вже тую забула,
що вчора під вечір від Сверщика чула?

ЛЕЛІЯ: О, я і зараз можу заспівати.
Лиш мусив би Сверщик голос пригадати.

ФІАЛКА: І я так!

БРАТЧИК: І я так!

РОЖА: А де Сверщик дівся?
Вже сонечко встало — він ще не з'явився.

ЛЕЛІЯ: Я Сверщика люблю; він скрипак найперший,
співаночки знає і складає вірші.

ДЗВІНОЧОК: Певне, заховався між буйнії трави
і там, над потічком, скрипку свою править.
Але я задзвоню дрібними дзвінками —
то зараз і з'явиться Сверщик між нами.
(*Потрясає дзвіночками, що в нього на костюмі.*)
Чи бачите? Он вже по долині скаче.

Входить Сверщик з іграшковою скрипкою у руках.

КВІТИ (*всі*): Добрий тобі ранок, наш милий скрипаче!

СВЕРЩИК (*весело*):

Квіти мої любі, добрий і вам ранок!
Чи добре ви спали, чи пили сніданок?

РОЖА: Дякуємо красно, спали всі в спокою,
на сніданок пили медочок з росою.
Й тобі залишили ще досить медочку,
тільки заспівай нам гарну співаночку.

СВЕРЩИК: Гаразд, любі квіти, я готов співати,
а за свою пісню не хочу заплати.
Найкраща заплата за всі мої труди,
якщо моя пісня подобатись буде.

ЛЕЛІЯ: Заграй же нам пісню вчорашнюю, друже,
бо вона до серця припала нам дуже.

Сверщик налаштовує скрипку, а потім грає мелодію пісні «Чом, чом, земле моя», а всі квіти — спершу несміливо, тихо, а далі щораз голосніше — співають.

КВІТИ: Чом, чом, чом, земле моя,
так любя ти мені,
так любя ти мені?
Чом, чом, чом, земле моя,
чарує так мене
краса твоя?
Чим, чим, чим мене манить
пташні твоєї спів,
тужливий шум лісів?

Чим, чим, чим так веселить
потічок з-під верхів,
що тут шумить?
Тим, тим, тим, серденько, знай,
бо красна ця земля
зродила й кормить тя!
Тим, тим, тим, серденько, знай,
бо красна ця земля —
твій рідний край!

ЛЕЛІЯ: Всі дякуєм, друже, ця пісня — чудова!
Аж в серце глибоко запали нам слова.

РОЖА (*просить*):

Заспівай цю пісню пташці в нашім гаю,
що хоче летіти до чужого краю.

СВЕРЩИК: Я вчора співав їй, вона висміяла,
ще й скрипочку мою, недобра, стоптала.

ДЗВІНОЧОК: Коли так, то вже їй ніщо не допоможе!

СВЕРЩИК: Та лиш подивіться, квіточки, в долину.

Всі дивляться в той бік, звідки надходять Синички.

Чи бачите тую чудацьку пташину?
Строкатого пір'я начеплено много —
чи ви вже де бачили птаха такого?

ФІАЛКА: Я — ні.

БРАТЧИК: Я також — ні.

СВЕРЩИК: То пташка шалена,
вбрала чуже пір'я — думає, що вчена.

ФІАЛКА Й БРАТЧИК:

Шалена, шалена!

ДЗВІНОЧОК: Й я це повідаю,
лиш її сестрички жаль мені без краю.

ФІАЛКА: І мені!

БРАТЧИК: І мені!

СВЕРЩИК: Одну її мала,
як мати умерла, її згодувала;
а тепер невдячна таке їй вчинила,
чесне ім'я роду геть поганьбила.

РОЖА: Недобра!

ЛЕЛІЯ: Невдячна!

ДЗВІНОЧОК: І серця не має.

СВЕРЩИК: А ще і надулась та гордо ступає...
Чи бачите, квіти?

ФІАЛКА: Я бачу.

БРАТЧИК: Дивлюся.

ЛЕЛІЯ: А я не дивлюся, бо нею гидую.

СВЕРЩИК: А сестра за нею ступає сумненько...
Ой, видно, що дуже болить їй серденько.
Чи знала що, бідна, відчувала лихо?

ФІАЛКА: Не знала!

БРАТЧИК: Не знала!

Вітер ходить від квітки до квітки й збирає запахи.

ВІТЕР: Дякую вам, мої милі,
що мене так збагатили.
З таким даром можу сміло
розпочати своє діло.
Будьте, квітоньки, здорові
в гаю, лузі і в діброві,
у долині, й на горбочку,
і в садочку, і в лісочку.
Колись до вас завітаю
і весело погуляю.
Тепер мушу я спішити,
щоби діло завершити.
Хай ніхто не скаже того,
що той Вітрик ні до чого.

Всі тут в мирі проживайте
та про мене пам'ятайте.
За Вітрила не забудьте
і всі враз здорові будьте.

ЗАВІСА

Друга дія

Краєвид чужини. Пишний сад, різні пальми, грядки з буйнолистими квітами. Сутінки після заходу сонця. Розкривається завіса.

НІЧ (*сидить під деревом, пряде й співає*):

Ой пряду, пряду
довгу нитку сну...
І ниткою тоненькою
обмотаю всю земельку,
цілий світ присплю.
Ой пряду, пряду,
тихий сон веду,
на дівочі ясні очі,
на колисочки діточі,
на квітки в саду.

*Тихо, плавно підходить до кущів, квітів, дерев,
обмотує їх пряжею, співаючи.*

Спи, земелько, спи,
обмотана в сні...
У сні серце засмучене
найде щастя утрачене.
Спи, земелько, спи...

Помахуючи крилами, входить Вітер.

ВІТЕР: У сонні ниточки обмотаний садочок,
боюсь ворухнути хоч один листочок.
Боюсь ворухнути, боюсь сколихнути,
при Нічці-красуні боюся й дихнути.

- НІЧ:
Цить, Вітре, цить,
бо все довкола спить:
в колисках діти, на луках квіти.
Цить!
- ВІТЕР:
Ніченько ясна, чарівниченько,
хай лиш погляну в твоє личенько.
З твого личенька чароньки схоплю,
запахом шати твої покроплю,
то вже не рушуся, не помандрую,
при твоїх ніженьках переночую.
- НІЧ:
Хай вже так буде, Вітре крилатий,
дивися в личко і кропи шати.
Тільки скажи ти, з якого краю
принесиш запах для Нічки в маю?
- ВІТЕР:
Я народився на Україні,
а колисався на Верховині,
полоскав крила в бистрому Бугу
і приніс запах з рідного луку.
Відчуєш, Нічко, Нічко чудова,
як пахне луг наш, наша діброва.
Дозволь, покроплю заслону твою.
До місяченька, до перекрою.

З коробки з кори і листя папороті виймає баночку, наповнену парфумами, й кропить шати та заслону Ночі, промовляючи:

- Хто з мого краю тут близьь ночує,
той, певне, запах скоро почує.
Хіба що серце зовсім завмерло
і про родину пам'ять завергло.
- НІЧ:
Одну тут зблизька пташку я знаю.
Певне, що зайшла з чужого краю:
прибрана смішно, співає чудно,
живе в достатку, а все їй нудно.
Як лиш почну я нитки снувати,

вона виходить з своєї хати,
чогось сумує, чогось шукає,
що їй бракує — й сама не знає.

ВІТЕР: Бракує родини, лісу, громади.
І тисне душу чорний гріх зради!
Бо прилетіла з нашого краю.
Я її всюди тепер шукаю.
Її сестричка про це просила,
і їй відмовить не стало сили.

НІЧ: То добре, Вітре, і я — з тобою:
докінчим разом роботу твою.
Той запах, що ним шати скроплені мої,
проникне в серце пташки блудної.
Тільки цей запах вона відчує,
за всім, що рідне, враз засумує.
Тепер ти, Вітре, вкладайся спати,
а я ще буду нитки снувати,
нитки снувати, світ чарувати.
Спи, Вітре любий, час спочивати.

*Вітер лягає на траві, вкривається крилами. Ніч снує по кущах
і квітах нитки. Через якусь хвилину надходить Синичка І,
одягнена, як у першій дії; вигляд сумний, говорить втомленим
глухим голосом.*

СИНІЧКА І: Ходжу, блукаю,
світами броджу —
щастя шукаю,
найти не можу.

Далекий відгомін.

Не можу... Не можу...

СИНІЧКА І: Живу в палатах,
в теремах сиджу,
ходжу у шатах,
щастя не виджу.

Відгомін.

Не виджу... Не виджу...

СИНИЧКА І: Вдень я сміюся,
весела ходжу,
а в ніч журюся,
вснути не можу.

Відгомін.

Не можу... Не можу...

СИНИЧКА І: Лиш зійдуть зірки,
лиш місяць блисне,
птаха злетить в гніздо,
щось серце тисне.

Відгомін.

Щось тисне... тисне...

*(Підходить до Ночі, що в тому часі все обмотувала куці
й квіти пражею сну.)*

Ніченько ясна, тиха, прекрасна,
з прядива сну дай мені ниточку,
хай на часинку — і я засну.

НІЧ: Нема для тебе ниточки в мене
ані кусочка —
зосталася в краю, в рідному гаю
біля поточка.
Вергла родину, пішла в чужину
без жалю-болю!
І край свій рідний, і спів свобідний
продала, й волю!
Як світ широкий — пропав твій спокій
і сон солодкий.
Будеш блукати без роду й хати,
хто знає доки!

СИНИЧКА І: Ніченько ясна, Ніченько-нене,
для всіх ти добра, лиха для мене!

НІЧ: Всім я однака, для всіх приємна,
лиш твоя совість гріхами темна.

СИНИЧКА І: Що ж я такеє лихе вчинила,
чи що украла, чи кого вбила?

НІЧ: Вбила ти честь свою власну,
сплямила честь свого роду,
пішла в путь блудну, нещасну
та запродала свободу!
Сестрі вкрала радість ясну,
полишила в серці рани.
Славу добру, землю красну
проміняла за личмани!
Душі твоєї гордість, пиха
спричинили горя много...
Не дасть тобі Нічка тиха
із сну пасма золотого
ані ниточки.

СИНИЧКА І (*припадає до ніг Ночі, втуляє голову в заслону*):

Ой, твоя правда, Ніченько ясна,
зле я вчинила, бідна, нещасна.
(*Вдихає запах заслони.*)
Як твої шати пахнуть квітками...
Як зілля пахне...
Де я цей запах чула?
Ох, знаю я вже, знаю...
Як ще невинна була
в малім гніздечку в гаю,
там... в ріднім краю...
Там я журби не знала:
як ніч цвіла зірками,
тоді солодко спала
під крилами у мами.

Ох, знаю я, вже знаю,
що треба серцю мому:
нічого не бажаю
і хочу лиш додому.

Відгомін.

Додому... додому...

НІЧ:
Встань, Вітре, встань.
Сюди поглянь!
Тут пташка є оця,
що була блудниця,
тепер — покутниця.
І це заслуга лиш твоя.

ВІТЕР (*встає, потрясає крилами, наближається до Ночі*):

Ой не лиш моя, Ніченько тиха,
в тім і заслуга твоя велика,
що ти лиш чесних до сну колишеш,
нечесним засуд безсонням пишеш.
(Поглядає на сплячу пташку.)
Так, це вона — Синичка з гаю.
Тепер велику надію маю,
що недаремна путь моя була.
Яка вона тиха — чи вже заснула?

НІЧ:
Ні, не заснула.
Вона думками
тепер витає не межи нами,
вона далеко, разом з сестрою
в ріднім гніздечку понад водою,
тепер їй нитку дам золотую
і сном солодким враз обдарую.

(Обмотує голову Синички і пряжею з веретена її тихо співає.)

Спи тихо, спи,
забудь печаль,
твої гріхи

змив щирий жаль...
Спи тихо, спи.
Спи тихо, спи.
Горе забудь,
найдеши у снах
додому путь.
Спи тихо, спи...
Ось, вже заснула.
Збудиться рано —
на шлях в родину зверне негайно;
як завтра буду я сон снувати,
в своїм гніздечку вже буде спати.

ВІТЕР: Спасибі, тиха Ніченько,
прекрасна майська Ноче!
Спокій тобі на личенько,
на темні твої очі.
Я ж полечу світами
по піднебесній путі.
На ранок враз з квітками
знов вдома хочу бути.

НІЧ: А я буду сни сіяти
на суші й на моря,
та й буду їх леліяти,
поки зійде зоря.
(До Вітра.)
Збирайся в путь щасливаю
ти, Вітре верховинний,
неси ж бо звістку милую
в твій любий край родинний.

Вітер вклоняється Ночі й виходить, помахуючи крилами.

ЗАКРИВАЄТЬСЯ ЗАВІСА

Марійка Підгірянка

ЩО КРАЩЕ

Народна притча

В пошуках кращої долі один чоловік заїхав у далекий чужий край. Трапилась йому добра нагода влаштуватися на роботу в королівський палац. Старанність і уміння його помітив король — і невдовзі слуга-чужоземець став одним із найближчих радників короля.

Лиш одна туга щодня і щоночі пекла чоловікове серце: вдома він залишив свою дружину з дітьми, немічних батьків...

Якось признався він королеві, що дуже тужить за рідним домом і хоче повернутися додому.

«Їдь і забери свою сім'ю сюди — де ще краще тобі буде, як при моєму дворі?»

Усю ніч не спав чоловік: уявляв собі, як його дружина і діти покинуть батьківську хату, старе кладовище, де лежать останки його дідів і прадідів, рідне поле за річкою, покинуть свою мову і звичаї, — і вже ніколи не зможуть дихати рідними просторами, торкатися чорної ріллі босими ногами...

Тут є багатство і почесні — але тут і він, і діти його почуватимуться чужинцями, безпритульними вигнанцями...

Наступного дня він прийшов до короля і попросив відпустити його додому.

«Якщо ти знехтуєш мою милість і підеш — я не дам тобі ніякого багатства», — відповів король.

Чоловік смиренно схилив голову і сказав: «Краще бути бідняком на своїй землі, ніж багатим на чужині».

ЗМІСТ

СВІТ НАРОДИВСЯ ДЛЯ МЕНЕ	3
Українська «Книга Велеса» про творення світу	3
Є світ великий, є ще й синє море (<i>українська колядка</i>).....	3
Українська загадка про час.....	4
Походження неба і землі (<i>давньокитайський міф</i>)	5
Великий птах, що народив світ (<i>з єгипетської міфології</i>).....	6
Як з'явилася земля (<i>із розповідей індіанців-гуронів</i>)	7
Стародавня астрономія	8
Я НАРОДИВСЯ ДЛЯ СВІТУ	9
Мамине слово (<i>Дмитро Павличко</i>).....	9
Мамі створила людину (<i>із шумерської міфології</i>)	9
Світ — це справжнісіньке диво (<i>Марія Чумарна</i>)	10
Легенди і перекази	10
Про Фенікса (<i>бедуїнська легенда</i>)	11
Я СВІТУ У ПРИГОДІ СТАНУ	12
Красносвіт (<i>українська народна казка</i>)	12
Кам'яна держава (<i>українська народна казка</i>)	15
Затишно дітям в пазусі казок (<i>Ліна Костенко</i>).....	20
Про благого і злого (<i>єгипетська казка</i>).....	21
Карпатський переказ про Сонце і Місяць.....	22
Правдиве слово (<i>Марія Чумарна</i>).....	22
Читай книгу своєї долі (<i>східна притча</i>).....	22
Батько і діти (<i>українська притча</i>)	23
Хто розумніший (<i>українська притча</i>)	23
Середина світу (<i>українська притча</i>)	24
РОЗКАЖУ ВАМ БАЙКУ	25
Купальник і подорожній (<i>Езоп</i>).....	25
Хто ти є? (<i>народна байка</i>).....	26
МИ — ОДНІЄЇ КРОВІ	28
Мауглі (<i>уриков з «Книги Джунглів»</i>) (<i>За Редьярдом Кіплінгом</i>).....	28
Про вовка.....	32
Дрімають села (<i>Іван Франко</i>).....	33
Сю ніч зорі чомусь колючі (<i>Ліна Костенко</i>).....	33
КОЛИ ЩЕ НЕ БУЛО ПИСЬМА	34
Найдавніші писемні знаки	34
Писаний храм українців (<i>Марія Чумарна</i>).....	35

ГЕРОЙСЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ	37
Козацька держава (<i>За Дмитром Яворницьким</i>).....	37
Ой на горі та жінці жнуть (<i>народна пісня</i>)	37
З НОВИМ РОКОМ, З КОЛЯДОЮ!	39
З Новим роком (<i>казка про колядку</i>) (<i>Зірка Мензатюк</i>).....	39
Різдвяні свята (<i>Марія Чумарна</i>)	43
Щедрик (<i>українська народна колядка</i>)	44
Ой сивая та і зозулечка (<i>українська народна щедрівка</i>)	45
У лісі взимку (<i>оповідання</i>) (<i>Олександр Копиленко</i>)	45
ФАНТАСТИЧНІ МАНДРІВКИ У СВІТІ ЧУДЕС І В КОСМОСІ ... 48	
Мандри і подвиги хитромудрого переможця дванадцяти- голового змія лицаря Горчика, його банконосця третього зайвого та красуні Каролі (<i>уривки з повісті</i>) (<i>Галина Малик</i>).....	48
Таємниця Чорного озера (<i>Леся Воронина</i>)	56
Пригоди Лумпумчика (<i>уривки з повісті</i>) (<i>Марія Чумарна</i>).....	65
Мандри Нільса Гольгерсона з дикими гусьми (<i>уривок з повісті</i>) (<i>Сельма Лагерлеф</i>)	73
Тісту — хлопчик з чарівними пальцями (<i>уривки з повісті</i>) (<i>Моріс Дрюон</i>)	81
ЛІТЕРАТУРНЕ КОЛО	86
Вечірня година (<i>Леся Українка</i>)	86
Село (<i>уривок з повісті Т. Шевченка</i>).....	86
За сонцем хмаронька пливе (<i>Тарас Шевченко</i>)	87
Як Дуб із Вітровієм бився (<i>уривок</i>) (<i>Павло Тичина</i>).....	88
Мене ізмалку люблять всі дерева (<i>Ліна Костенко</i>).....	89
Чародійне слово (<i>Ліна Костенко</i>)	89
Весняний Вітер (<i>Василь Сухомлинський</i>)	90
Я був на далекій чужині (<i>Василь Сухомлинський</i>).....	90
Український велет мудрості.....	91
У череві дерева (<i>із книги «Світован»</i>) (<i>Мирослав Дочинець</i>).....	91
Я — ТВОЯ КРОВИНКА, УКРАЇНО	96
Про безсмертні скарби (<i>українська казка</i>)	96
Земний рай (<i>українська притча</i>).....	97
В чужому пір'ю (<i>сценічна картина</i>) (<i>Марійка Підгірянка</i>).....	98
Що краще (<i>народна притча</i>)	110